

БІБЛІОТЕКА ВЧИТЕЛЯ

Л.П. Вашків, О.П. Онишків, З.М. Онишків

УКРАЇНСЬКА МОВА
Конспекти уроків
4 клас

До підручника М.С. Вашуленка, С.Г. Дубовик, О.І. Мельничайко

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА — БОГДАН

УДК 811.161.2:371.32
ББК 74.268.1 Укр
В23

Рецензенти:
вчитель вищої категорії, старший вчитель
Походжай Н.Я.;
кандидат філологічних наук
Ткачук Т.П.

Серію «Бібліотека вчителя» засновано 2007 р.

Вашків Л.П.

В23 Українська мова : конспекти уроків : 4 кл. : до підр.
Вашуленка М.С., Дубовик С.Г., Мельничайко О.І. /
Л.П. Вашків, О.П. Онишків, З.М. Онишків. — Тернопіль :
Навчальна книга — Богдан, 2016. — 240 с. — (Серія «Бі-
бліотека вчителя»).

ISBN 978-966-10-1765-7 (серії)

ISBN 978-966-10-4297-0

У посібнику подано розгорнуті конспекти уроків з української мови, зміст яких відповідає навчальній програмі Міністерства освіти і науки України, Державному стандарту початкової загальної освіти та підручнику «Українська мова. 4 клас» (автори М.С. Вашуленко, С.Г. Дубовик, О.І. Мельничайко).

Запропоновано зразки бесід під час вивчення нового матеріалу, опорні схеми, таблиці, малюнки, різні види робіт над мовним матеріалом та правилами, каліграфічні хвилинки, творчі завдання, цікавий ігровий матеріал.

Для вчителів початкових класів та студентів педагогічних навчальних закладів.

УДК 811.161.2:371.32
ББК 74.268.1 Укр

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

ОРІЄНТОВНИЙ КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема уроку	Сторінка	Дата
1.	Мова — жива скарбниця історії народу. Неперервне поновлення словникового складу мови. Старі й нові слова в мові. (Вправи 1–7).	6	
2.	Усне і писемне мовлення. Культура мовлення. (Вправи 8–11).	11	
3.	Культура спілкування. (Вправи 12–17).	14	
4.	Закріплення поняття про будову текстів різних типів. Тема і мета висловлювання. Заголовок. (Вправи 18–20).	18	
5.	Слова, найважливіші для висловлення думки в реченні, тексті. Навчальний діалог. (Вправи 21–24).	20	
6.	Спостереження над засобами зв'язку речень у тексті. Лексичні засоби зв'язку речень у тексті. Навчальний діалог. (Вправи 25–28).	23	
7.	Поділ тексту на частини. Складання плану. Спостереження за роллю абзаців у тексті. (Вправи 29–32).	26	
8.	<i>Урок розвитку мовлення.</i>	30	
9.	Особливості змісту та побудови тексту-міркування. Наявність певного твердження, доказів та висновків. (Вправи 33–36).	30	
10.	Особливості текстів-описів. Мета цих текстів. (Вправи 37–41).	32	
11.	Робота над удосконаленням власного тексту. Вправління у порівнянні художніх та науково-популярних описів. Контрольна робота: складання діалогу. (Вправи 42–45).	35	
12.	Вправління у написанні замітки до газети, листів (коментованих або індивідуальних). (Вправи 46–49).	38	
13.	Види речень за метою висловлювання та інтонацією. (Вправи 50–53).	41	
14.	Контрольна робота: диктант.	43	
15.	Аналіз контрольної роботи. Закріплення знань про основу речення. (Вправи 54–57).	45	
16.	<i>Урок розвитку мовлення.</i>	47	
17.	Встановлення зв'язку у реченнях. (Вправи 58–62).	47	
18.	Поняття про однорідні члени речення. Головні і другорядні члени речення. (Вправи 63–65).	50	
19.	Поєднання однорідних членів речення за допомогою сполучників. (Вправи 66–69).	53	
20.	Закріплення знань про однорідні члени речення. Узагальнення знань за розділом. (Вправи 70–73).	55	
21.	Контрольна робота з мовної теми «Мова і мовлення. Текст. Речення».	57	
22.	Аналіз контрольної роботи. Слово. Значення слова. Багатозначні слова. (Вправи 74–78).	59	
23.	Закріплення і узагальнення знань і вмінь про морфемну будову слова. (Вправи 79–83).	61	
24.	<i>Урок розвитку мовлення.</i>	63	
25.	Спостереження за словами — різними частинами мови та за службовими словами, до яких не можна поставити запитання. (Вправи 84–86).	63	
26.	Повторення вивченого про іменник як частину мови. Розширення уявлення про лексичне значення іменника, слова з абстрактним значенням. (Вправи 87–91).	65	
27.	Іменники-синоніми, іменники-антоніми, багатозначність окремих іменників. Пряме і переносне значення іменників. (Вправи 92–96).	67	
28.	Число і рід іменників. (Вправи 97–99).	69	
29.	Відмінювання іменників. (Вправи 100–106).	71	
30.	Розрізнення відмінків іменників з однаковими закінченнями. (Вправи 107–110).	74	
31.	Чергування кінцевих приголосних основи в іменниках різного роду в давальному і місцевому відмінках однини. (Вправи 111–115).	76	
32.	<i>Урок розвитку мовлення.</i>	78	
33.	Чергування голосних у коренях іменників жіночого та чоловічого роду в однині. (Вправи 116–120).	78	
34.	Правопис закінчень іменників жіночого роду на <i>-а (-я)</i> в родовому відмінку однини. (Вправи 121–124).	81	
35.	Правопис закінчень іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини. (Вправи 125–128).	83	
36.	Контрольна робота: письмовий переказ.	85	
37.	Аналіз контрольної роботи. Правопис закінчень іменників жіночого і чоловічого роду в орудному відмінку однини. (Вправи 129–133).	87	

38.	Правопис закінчень іменників чоловічого роду з основою на <i>-р</i> в орудному відмінку однини. (Вправи 134–136).	90	
39.	Правопис закінчень іменників чоловічого роду в давальному і місцевому відмінках однини. (Вправи 137–140).	93	
40.	<i>Урок розвитку мовлення.</i>	95	
41.	Правопис закінчень іменників у множині. Контрольна робота: аудіювання. Г. Вієру «Найкращі квіти». (Вправи 141–146).	95	
42.	Уживання іменників із прийменниками в різних відмінках. Засвоєння літературних форм іменників у місцевому відмінку множини з прийменником <i>по</i> . (Вправи 147–150).	99	
43.	Повторення вивченого про прикметник як частину мови. Спостереження за роллю прикметників у мовленні. (Вправи 151–154).	102	
44.	Прикметники-антоніми та прикметники-синоніми. Уживання прикметників у прямому та переносному значеннях. (Вправи 155–159).	104	
45.	Спостереження за вживанням прикметників у текстах різних стилів: художньому і науковому. (Вправи 160–162).	107	
46.	Вправи на доцільне використання прикметників у мовленні. Спостереження за формами прикметників найвищого ступеня (без терміна, практично). (Вправи 163–167).	109	
47.	Вправи на визначення роду і числа прикметників за іменниками. (Вправи 168–170).	111	
48.	<i>Урок розвитку мовлення.</i>	113	
49.	Спостереження за зв'язком прикметників з іменниками в реченнях. Узагальнення знань про змінювання прикметників за родами і числами. (Вправи 171–173).	113	
50.	Контрольна робота: диктант.	115	
51.	Аналіз контрольної роботи. Відмінювання прикметників (таблиця відмінювання) в однині і множині. (Вправи 174–178).	116	
52.	Вправи на визначення відмінка прикметника у реченні за відмінком іменника. Контрольна робота: списування. (Вправи 179–181).	118	
53.	Аналіз контрольної роботи. Спостереження за зміною закінчень у різних відмінкових формах. (Вправи 182–186).	121	
54.	Вимова і правопис прикметників із суфіксами <i>-ськ-</i> , <i>-зьк-</i> , <i>-цьк-</i> . (Вправи 187–191).	124	
55.	Уживання знака м'якшення перед закінченням прикметників. (Вправи 192–195).	126	
56.	<i>Урок розвитку мовлення.</i>	129	
57.	Спостереження за вживанням прикметників для всебічної характеристики предметів. Граматичний розбір прикметника у сполученні з іменником. (Вправи 196–201).	129	
58.	Форми давального і місцевого відмінків однини прикметників жіночого роду. (Вправи 202–205).	131	
59.	Відмінювання прикметників у множині. (Вправи 206–209).	134	
60.	Вправи на вживання різних відмінкових форм прикметників у множині. (Вправи 210–212).	136	
61.	Контрольна робота з мовної теми «Іменник. Прикметник».	138	
62.	Аналіз контрольної роботи. Закріплення вивченого про прикметник. (<i>Вчитель добирає матеріал до уроку самостійно.</i>)	140	
63.	Узагальнення і систематизація знань про прикметник. Спостереження за роллю прикметників у прислів'ях, загадках, засіванках. (Вправи 213–215).	141	
64.	<i>Урок розвитку мовлення.</i>	142	
65.	Поняття про числівник як частину мови. (Вправи 216–219).	142	
66.	Спостереження за функціональною роллю числівників у реченні. (Вправи 220–223).	145	
67.	Практичне засвоєння форм родового відмінка числівників 50–80. Питання до кількісних і порядкових числівників. (Вправи 224–226).	148	
68.	Закріплення й узагальнення мовленнєвих умінь, пов'язаних з уживанням числівників. (Вправи 227–230).	151	
69.	Займенник як частина мови, його основні ознаки. (Вправи 231–234).	154	
70.	<i>Урок розвитку мовлення.</i>	157	
71.	Особові займенники. Контрольна робота: усний твір. (Вправи 235–239).	157	
72.	Спостереження за вживанням особових займенників у текстах. (Вправи 240–243).	160	
73.	Відмінювання особових займенників. (Вправи 244–250).	162	
74.	Уживання і написання займенників з прийменниками; форми орудного відмінка займенників 3-ої особи однини і множини. (Вправи 251–255).	164	
75.	Основні ознаки займенника як частини мови. Роль займенників у текстах. Узагальнення знань і вмінь з теми «Займенник». (Вправи 256–260).	166	
76.	Контрольна робота з мовної теми «Числівник. Займенник».	168	

77.	<i>Урок розвитку мовлення.</i>	170	
78.	Аналіз контрольної роботи. Повторення вивченого про дієслово. Загальне поняття про дієслово як частину мови. (Вправи 261–264).	170	
79.	Дієслова-синоніми, дієслова-антоніми. Вживання дієслів у прямому та переносному значеннях. (Вправи 265–269).	173	
80.	Особливості речень з однорідними присудками. Контрольна робота: аудіювання. «Посієш вчинок — виросте звичка»; В. Оберемок «Колючі гості». (Вправи 270–274).	176	
81.	Спостереження за роллю дієслів у текстах розповідного та описового характеру. (Вправи 275–278).	180	
82.	<i>Урок розвитку мовлення.</i>	182	
83.	Неозначена форма дієслова (початкова форма). Спостереження за вживанням неозначеної форми у приказках і прислів'ях. (Вправи 279–281).	182	
84.	Час дієслова. Змінювання дієслів за часами. (Вправи 282–285).	185	
85.	Контрольна робота: диктант.	187	
86.	Аналіз контрольної роботи. Число дієслова. Змінювання дієслів за часами. (Вправи 286–289).	188	
87.	Дієслова теперішнього часу. Змінювання дієслів теперішнього часу за особами і числами. (Вправи 290–294).	190	
88.	<i>Урок розвитку мовлення.</i>	193	
89.	Дієслова майбутнього часу. Змінювання дієслів майбутнього часу за особами і числами. (Вправи 295–298).	193	
90.	Спостереження за написанням закінчень дієслів 1-ої особи теперішнього і майбутнього часу. (Вправи 299–301).	196	
91.	Спостереження за написанням закінчень дієслів 2-ої особи теперішнього і майбутнього часу. (Вправи 302–305).	199	
92.	Правопис закінчень дієслів 3-ої особи теперішнього і майбутнього часу. (Вправи 306–309).	202	
93.	Дієслова минулого часу. Змінювання дієслів минулого часу за родами (в однині) і числами. (Вправи 310–314).	205	
94.	<i>Урок розвитку мовлення.</i>	207	
95.	Дієслова на <i>-ся, -сь</i> (літературна вимова і правопис). (Вправи 315–318).	207	
96.	Контрольна робота: письмовий твір.	210	
97.	Аналіз контрольної роботи. Узагальнення знань і вмінь з теми «Дієслово». (Вправи 319–322).	210	
98.	Поняття про прислівник як частину мови. Незмінність — основна ознака прислівників. (Вправи 323–325).	212	
99.	Спостереження за роллю прислівників-синонімів у мовленні. (Вправи 326–328).	215	
100.	<i>Урок розвитку мовлення.</i>	218	
101.	Спостереження за роллю прислівників-антонімів у мовленні. (Вправи 329–331).	218	
102.	Однорідні другорядні члени речення, виражені прислівниками. Контрольна робота: списування. (Вправи 332–335).	220	
103.	Аналіз контрольної роботи. Спостереження за вживанням у текстах однорідних членів речення, виражених прислівниками. (Вправи 336–338).	223	
104.	Спостереження за роллю прислівників у художніх і науково-популярних текстах. (Вправи 339–341).	225	
105.	<i>Урок розвитку мовлення.</i>	227	
106.	Правопис найуживаніших прислівників. (Вправи 342–345).	227	
107.	Контрольна робота з мовної теми «Дієслово. Прислівник».	230	
108.	Аналіз контрольної роботи. Узагальнення знань і вмінь з теми «Прислівник». (Вправи 346–350).	232	
109.	Повторення вивченого за рік. (Вправи 351–358).	234	
110.	<i>Урок розвитку мовлення.</i>	234	
111.	Повторення вивченого за рік. (Вправи 359–362).	234	
112.	Контрольна робота: диктант.	234	
113.	Аналіз контрольної роботи. Повторення і узагальнення вивченого матеріалу.	235	
114.	Повторення вивченого за рік. (Вправи 363–373).	235	
115.	Підсумкова контрольна робота. Державна підсумкова атестація (ДПА).	235	
116.	Аналіз контрольної роботи.	235	
117.	Повторення вивченого за рік. (Вправи 374–378).	235	
118.	<i>Урок розвитку мовлення.</i>	235	
119.	Підсумковий урок за рік. (Вправи 379–381).	235	

Дата

УРОК 1

Клас

Додатковий

матеріал до уроку

Тема. Мова — жива скарбниця історії народу. Неперервне поновлення словникового складу мови. Старі й нові слова в мові. (Вправи 1–7).

Мета. Ознайомити учнів з новим підручником «Українська мова»; поглиблювати знання про мову як найважливіший засіб людського спілкування; допомогти усвідомити, що для українців рідна мова — це безсмертний духовний скарб; збагачувати словниковий запас учнів; виховувати почуття любові до рідної мови.

Обладнання: запис гімну України, малюнки із зображенням просторів космосу, таблиця-ватман для запису словникових слів, «Словничок».

Хід уроку

I. Організація класу.

II. Ознайомлення з підручником «Українська мова. 4 клас».

1. Представлення підручника.

Звернути увагу на:

- назву підручника;
- прізвища авторів підручника (М.С. Вишуленко, С.Г. Дубовик, О.І. Мельничайко).

2. Бесіда.

Пригадування першої строфи вірша С. Вороблевича «Українська мова».

Мово рідна, слово рідне,
хто вас забуває,
той у грудях не серденько,
тільки камінь має.

— Як називається наша рідна мова? (*Українська.*)

— Чому наша рідна мова називається українською? (*Ми — українці, наша держава називається Україною.*)

— Ми маємо свою державу. Пригадайте і назвіть символи нашої держави. (*Малий Державний герб України — тризуб на синьому тлі, гімн і прапор синьо-жовтий, а не жовто-синій, бо, за правилами, кольори прапора у назві читаються згори донизу.*)

— Розгляньте с. 3 у підручнику і прочитайте, що там написано. (*Державний гімн України.*)

— Хто є авторами Гімну України?

— З попередніх класів ви пам'ятаєте, що гімн — це урочиста патріотична пісня, яка ушлявляє державу.

3. Робота над текстом Гімну України.

- а) Читання вірша.
- б) Словникова робота.
- в) Повторення правил поведінки під час слухання гімну.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Проблемна ситуація.

— Чому кажуть, що мова — жива скарбниця історії народу?

— На це запитання можна дати відповідь, лише ретельно опрацювавши кожну вправу, правила і завдання підручника «Українська мова».

2. Колективні міркування, робота в групах (вправа 1).

Вправа вимагає розмірковування учнів з подальшими відповідями на запитання або кожна група готує відповідь на одне запитання.

— Що ви знаєте про українську мову?

— Яка різниця між усним і писемним мовленням?

— Чи допомагають вам у спілкуванні міміка, жести, інтонація?

Інформація для вчителя

Розв'язуючи проблему, «як люди спілкуються і розуміють одні одних, якщо вони розмовляють по-різному», великий швейцарський учений Фердинанд де Соссюр дійшов висновку про доцільність розрізняти мову і мовлення.

Мова — це система засобів спілкування (звуки, слова, схеми словосполучень, моделі речень та відношення між одиницями), яка існує в свідомості її носіїв. Мова — явище соціальне. В повному обсязі вона може існувати лише в спільноті людей. Жодна окрема людина не володіє і не користується всією мовою. У цьому неважко пересвідчитися, погортавши словник рідної мови та посібник із граматики, у яких з більшою чи меншою мірою повноти й докладності зафіксована мова. З'ясується, що аж ніяк не всі слова й усталені вислови нам відомі, що не всі граматичні форми й стилістичні фігури ми використовуємо. Можна прожити сто років, жодного разу не вживши сотень відомих людині слів, не кажучи вже про десятки тисяч слів, невідомих їй.

Мовлення — це реалізація засобів мови конкретними людьми в конкретних актах спілкування. Воно має індивідуальний характер і залежить від віку, статі мовця, його виховання, освіти, становища в суспільстві, темпераменту, стану здоров'я та багатьох інших прикмет й особливостей, властивих конкретній людині. Мова живе в мовленні. Через мовлення людина засвоює мову. Якщо немає людей, які б використовували мову в щоденному спілкуванні, у мовленні, вона стає мертвою. Отримати уявлення про таку мову дає можливість тільки «застигле» мовлення — писемні тексти, а в наш час — також грамофонні та магнітні записи. Якщо, звичайно, їх було зроблено (*Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. — Львів: Видавництво «Слолом», 2001, — с. 14).*

Висновок. Мова — це ширше поняття, а мовлення — вузче. В усному мовленні, крім лексичного запасу, велике значення мають міміка, жести, інтонація.

3. Рубрика «Слово про слово».

Скарб — коштовності, гроші, цінні речі.

4. Усний переказ (за вправою 1).

а) Самостійне читання тексту учнями.

б) Словникова робота.

в) Пояснення заголовка «Безсмертний скарб».

г) Переказування тексту учнями.

г) Виконання завдання 3 (переказування самостійно прочитаної раніше легенди або розповіді з серії «А це цікаво»).

Фізкультхвилинка.

5. Вправа «Поміркуймо разом» (за вправою 2).

а) Усні розмірковування над прочитаним.

б) Колективна практична письмова робота над розвитком власного мовлення (виконання завдання 2).

Зразок переробленого абзацу:

Я помітив, що з кожним роком моє життя все більше пов'язується з мовою. Адже скільки себе пам'ятаю, я завжди вмів розмовляти. До мови звук, тому й не звертаю на це уваги.

IV. Сприймання і усвідомлення учнями нового матеріалу.

1. Каліграфічна хвилинка.

М м Мм мо ва мова

— Утворіть якнайбільше словосполучень зі словом *мова*.

— З одним із словосполучень (на вибір) складіть речення.

2. Вправа-спогад (за вправою 3).

а) Самостійне читання тексту вправи.

— Знайдіть і прочитайте будь-яке питальне речення у цій вправі. Спробуйте дати відповідь (*можна використати ілюстрації — космос, вулкан, супутник, Місяць*).

- б) Спогад про першу книжку (завдання 2).
- в) Самостійна письмова робота (завдання 3).
 - Прочитайте, які назви книжок та їх авторів ви записали.
 - Чим особлива, цікава прочитана вами книжка?
 - Чи пам'ятаєте назву видавництва, яке видрукувало цю книгу?
 - Яку із прочитаних книжок ви порекомендуєте своєму товаришеві?

3. Проблемна ситуація.

— Сьогодні підручник нам ставить запитання (с. 6): як живе і розвивається наша мова. Отож приступаємо до дослідження цього питання.

4. Обмін думками (за вправою 4).

- а) Ознайомлення зі змістом вправи.
- б) Слухання поезій Т. Шевченка.
 - Чи зрозумілою є поезія, створена понад 150 років тому?
 - Чи є в поезії Шевченка такі слова, які в сучасній мові не вживаються? (*Кайдани, ярмо, розкуйте, до паю, не дуріте, учітесь, не цурайтеся тощо.*)
 - Назвіть поезію Шевченка, яка найбільше вам подобається. Чому?
- в) Робота за таблицею «Правильно вимовляй і пиши», с. 6 (завдання 4).

з'являється	розвивається
попівнюється	збагачується

5. Словничок.

а) Слово вчителя.

— Діти, в українській мові є багато слів, правопис яких треба запам'ятати. Це словникові слова. У підручнику «Українська мова» для 4-го класу ми зустрінемо багато таких слів. Отож починаймо збагачувати своє мовлення.

На цьому великому аркуші ми будемо записувати всі словникові слова, які передбачені для вивчення у 4-му класі. Але розміщуватимемо їх у колонки за частинами мови.

Словничок			
Іменник	Прикметник	Дієслово	Інші слова

(Таблиця «Словничок» виставляється на кожному уроці української мови для повторення, запам'ятовування слів і використання їх у мовленні.)

б) Проблемна ситуація.

— Прочитайте слова в рамочках (с. 6) і визначте, до якої частини мови належить кожне з них. (*Щоденно, щогодини, щомісяця, щотижня.*)

— Поставте запитання, щоб визначити, до якої частини мови належить кожне слово. (*Слова відповідають на питання коли?, як часто?.*)

— Діти, ми ще не вивчали частини мови, до якої належать ці слова. Отже, запишемо ці слова у четверту колонку таблиці «Словничок» (інші слова), але, може, хтось із вас запам'ятає, що ці слова належать до частини мови, яка називається прислівник. Ми будемо вивчати його пізніше.

— Як ви гадаєте, яка орфограма у кожному з цих слів? (*Відповіді учнів.*)

6. Списування із граматичним завданням (за вправою 5).

а) Повторення теоретичного матеріалу, необхідного для виконання вправи 6.

— Навчаючись у попередніх класах, ми вживали у мовленні такі поняття: корінь, префікс, суфікс, закінчення, основа слова. А тепер підберіть слово, яке складається тільки з одного кореня. (*Сад, хліб, мир, сніг.*)

— Змініть слово *сад* так, щоб воно мало закінчення. (*Сади.*)

— А де тут основа слова?

— Те саме слово змініть так, щоб у ньому був суфікс. (*Садок, садочок.*)

— А де стоїть префікс у слові? (*Перед коренем.*)

б) Читання тексту вправи самостійно.

— Знайдіть і прочитайте у тексті виділені слова. Від яких слів вони утворені?

— Як називається «трудівник», який утворив ці слова? (*Суфікс.*)

— Яка ще частина основи служить для творення нових слів?

в) Письмове виконання (завдання 3 вправи 5).

— Спишіть текст, у виділених словах позначте частини основи.

7. Вправа «Поміркуймо в парі» (за вправою 6).

а) Самостійне ознайомлення з вправою.

б) Вправа «Мікрофон» (завдання 2).

— Доведіть свою думку.

— Чий доказ найпереконливіший?

в) Увага! Завдання 3 — для майбутніх науковців-дослідників.

— Попрацюйте з додатковою літературою (за бажанням).

Діти, якщо в книжках, газетах чи журналах, які ви читаете, вам потраплять висловлювання про мову, то запишіть їх і поділіться інформацією з класом на наступних уроках.

Інформація для вчителя

Вислови про мову (окремі висловлювання можна написати на плакатах і розвісити в класі).

- Найбільше і найдорожче добро в кожного народу — це його мова, ота жива схованка його духу, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподіванки, досвід, почування. *Панас Мирний*
- Мова — така ж жива істота, як і народ, що її витворив, і коли він кине свою мову, то вже буде смерть його душі, смерть всього того, чим він відрізняється від других людей. *Панас Мирний*
- Мова нашого люду є така багата, що в ній найдемо гідні знадоби термінології, хоч би для десяти народів. *І. Верхратський*
- Одним з найбільших скарбів, які успадковує кожний народ від своїх предків, є незаперечно його рідна мова. Мова ця — то дзеркало душі народу, то святиня, з котрою зв'язана не тільки минувшість, а й будучність народу, і його повага в світі. *М. Подолінський*
- Якщо українцям хочеться мати свою окрему літературну об'єднуючу мову, то це їх справа, і ніхто, ні польське шляхетство, ні російське чиновництво, не має права вмішуватися в цю їх домашню справу. *Я. Бодуен де Куртене*
- Один мудрець сказав такі слова: «Поневолений народ, що захоче свою мову, держить ключ від своєї тюрми у своїх руках». Не забуваймо про се. Через рідну мову стали ми на ноги, ввійшли в сім'ю просвічених європейських народів. *М. Возняк*
- Щоб добре знати рідну мову, треба їй вчитися змалку до гробу, в школі й поза школою, з книжок і від людей. Хто вміє пошанувати свого батька й матір, той зрозуміє, яку пошану повинен він мати до рідної мови. *М. Возняк*
- На Україні повинно мати силу тільки українське слово. *В. Винниченко*
- Український народ — це окремий народ, українська мова — це окрема мова... *М. Скрипник*
- Запашна, співуча, гнучка, милозвучна, сповнена музики і квіткових пахощів — скількома епітетами супроводяться визнання української мови. І, зрештою, всі ці епітети слухні. *О. Гончар*
- Той, хто зневажливо ставиться до рідної мови, не може й сам викликати поваги до себе. *О. Гончар*
- Скажи мені що-небудь, щоб я тебе побачив. *Сократ*
- Істинна любов до своєї країни немислима без любові до своєї мови. Людина, байдужа до рідної мови, — дикун. *К. Паустовський*
- Людина вища за тварину здатністю до мови, але нижча за неї, коли негідно поводить з мовою. *Сааді*
- Мова козаків... дуже ніжна і сповнена пестливих виразів та незвичайно витончених зворотів. *П'єр Шевальє*

- Той, хто не знає рідної материнської мови або цурається її, засуджує себе на злиденність душі. *В. Сухомлинський*
- Коли зникає народна мова — народу нема більше! *К. Ушинський*

8. Вправи для самостійної роботи (робочий зошит).

V. Повідомлення домашнього завдання з попереднім інструктажем.

С. 7, вправа 7.

Інформація для вчителя

Із чим порівняти невичерпну кількість слів у мові? Одні з них помирають, але народжуються безліч інших. Краще не скажеш, як сказано в мудрому східному афоризмі: «Якби море було чорнилом, то швидко висохло б море, ніж слова».

Скільки ж слів у сучасній українській мові? На це питання не відповість ніхто: ні сивий академік, ні найталановитіший мовознавець, ні учитель, ні учень. Ніхто! Адже мова формувалася протягом віків, завжди відгукуючись на зміни в житті. Кожне покоління збагачувало її і передавало цей неоціненний скарб нащадкам. Хіба можна — навіть у думках! — спробувати порахувати усі слова, наявні в сучасній українській мові?! Це і загальноновживані слова літературної мови, і терміни різних наук, і професіоналізми, і діалектичні та застарілі слова. До того ж, повсякчас народжуються нові слова. Ні, перелічити усі слова не під силу нікому з нас.

Але ви поцікавтесь приблизною кількістю слів. На це прохання відповімо так. У недавно опублікованому Словнику української мови нараховується близько 130000 слів. Сюди входять насамперед загальноновживані слова сучасної української літературної мови.

130000 слів — дуже велика кількість. Більшість дорослих людей розуміють значення майже 30000 слів, але використовують у 10 разів менше. Обсяг словника конкретної особи залежить від роду її занять, освіченості та здібностей. Наприклад, словник мови творів великого російського поета О.С. Пушкіна сягає понад 20000 слів. Словник мови прозових творів Т.Г. Шевченка охоплює понад 20000 слів, а поетичних — понад 10000. І пригадаймо собі Еллочку з роману І. Ільфа і Є. Петрова «Дванадцять стільців», якій вистачало для мовлення всього-на-всього 30 слів.

VI. Підсумок уроку.

- Що нового ви дізналися сьогодні на уроці?
- Що найбільше запам'яталося?
- Яке з двох понять — «мова» і «мовлення» — ширше?
- Як ви можете розвивати своє мовлення?

УРОК 2

Дата

Тема. Усне і писемне мовлення. Культура мовлення. (Вправи 8–11).

Клас

Мета. Допомогти учням зрозуміти, що мова — це суспільне явище, яке має свій ріст і розвиток, людське середовище, що користується цією мовою; виховувати любов і повагу до слова.

Додатковий

Обладнання: таблиця «Усне і писемне мовлення», додаток 3.

матеріал до уроку

Хід уроку

I. Організація класу.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

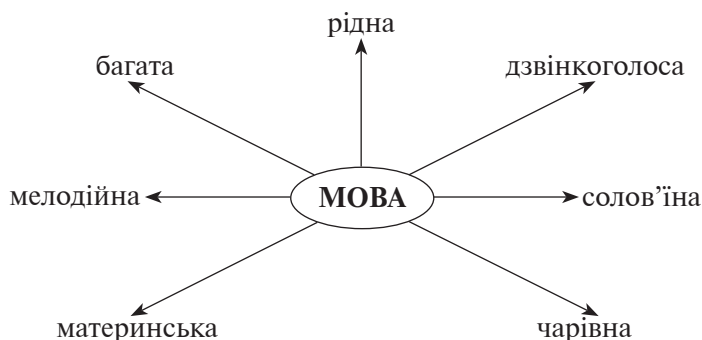
Перевірка домашнього завдання.

- Що таке мова?
- Яке з двох понять — «мова» і «мовлення» — ширше?
- Чому мову називають безсмертним скарбом народу?
- Прочитайте записані слова із домашнього завдання (вправа 7, завдання 2).
- Як можна застосувати ці слова до понять «мова» і «мовлення»?
- Яка орфограма об'єднує ці слова?

III. Повідомлення теми і завдань уроку. Вивчення нового матеріалу.

1. Складання «павутинки» до слова *мова*.

- То яка наша мова?

2. Проблемна ситуація.

- Як збагачується наша мова?
- Мова — не просто звуки, не просто слова. Ось як сказав Шевченко:
Ну що б, здавалося, слова?
Слова та голос — більш нічого,
А серце б'ється, ожива, як їх почує...

Слова — наче камінці. І мало позбирати їх до купи. Треба ще уміти складати речення і правильно їх промовляти.

А як це? Спробуємо розв'язати цю проблему через завдання сьогоdnішнього уроку.

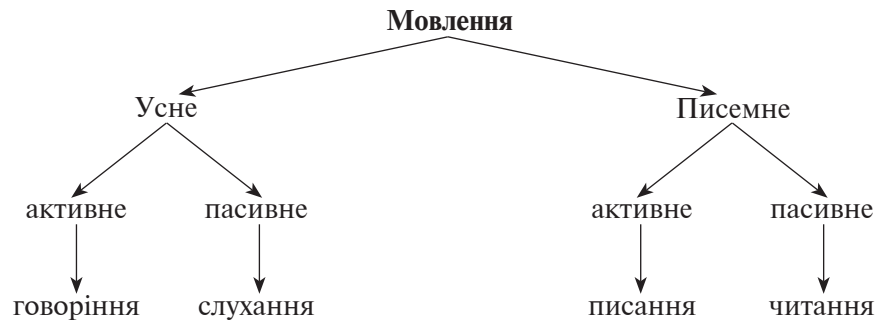
3. Каліграфічна хвилинка.

усне мовл пис ення емне

— Які слова можна утворити, використовуючи ці склади? Запишіть ці слова каліграфічно.

— Поясніть значення термінів «мова» і «мовлення». Яке з цих понять вужче? (*Мовлення.*)

4. Розгляд таблиці «Усне і писемне мовлення».

Інформація для вчителя

Сучасна цивілізована людина, за статистикою, на писання й читання витрачає 20%, а на слухання й говоріння — 80% спілкувального часу.

Усне безпосереднє мовлення обмежене рамками «тут-тепер».

Письмове мовлення не має таких обмежень — воно долає час і простір. Завдяки йому ми сьогодні можемо сприймати думки і почуття, висловлені давньокиївським князем Володимиром Мономахом у його славетному «Почуванні дітям» або ж невідомим автором безсмертного твору про похід князя Ігоря на половців. Маючи таку суттєву перевагу над усним мовленням, писемне мовлення поступається йому в тому, що воно сприймається як готовий продукт, а не в процесі його народження мовцем...

«Є 50 способів сказати «так» і 500 способів сказати «ні», але тільки один спосіб написати це», — говорив видатний майстер слова Бернард Шоу. За словом «так» може ховатися не лише згода, але й сумнів, недовіра, припущення, здивування, обурення і т.д., а комбінація літер та сама (*Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. — Львів: В-во «Слолом», 2001. — с. 18, 19).*

5. Вправа «Поміркуймо разом!» (колективне виконання вправи 8).

На основі вивченого матеріалу і власного досвіду учні розмірковують про усне і писемне мовлення, про вимоги до усного і писемного мовлення.

Висновок. Якщо мова відзеркалює історію народу, його побут, національний характер, рівень культури, цивілізованості, то мовлення подібно відбиває конкретного носія цієї мови, мовця — його вік, світогляд, рівень освіченості, вихованості, його вдачу, смаки тощо.

Кожна людина має свій мовленнєвий «паспорт» — її мовлення неповторне, як відбитки пальців.

Що більше ти знаєш, то багатше твоє мовлення, бо тобі є про що розповісти.

IV. Осмислення, узагальнення і систематизація знань.

1. Диктант швидкої дії.

Мудра голова не говорить лихі слова.

Інформація для вчителя

Речення для диктанту швидкої дії мають бути короткі, найкраще афористичного змісту, прислів'я, які учні зможуть запам'ятати і використовувати пізніше у мовленні.

Для запису пропонується одне-два речення, не більше. Їх легко запам'ятати, пояснити правопис.

Методика диктанту така. Учитель зауважує, що читатиме кожне речення лише один раз. Його треба уважно послухати, запам'ятати і швидко записати, визначивши, яке правописне правило тут діє. Отже, відбувається все у прискореному темпі. Перевірка диктанту — колективна, групова або взаємна (*Дорошенко О.А. Нестандартні навчальні диктанти//Початкова школа, 1990. — № 3. — с. 24).*

— До якого мовлення ви застосовуєте цю приказку? (*До усного.*)

2. Вправи для самостійної роботи (робочий зошит).

3. Робота з прислів'ями (вправа 9).

4. Вправа-висновок (за вправою 10).

- Що ми розуміємо під культурою мовлення?
- Яка людина може досягти високої культури мовлення?

5. Правило-висновок (с. 8).

6. Вправа-порадник (за вправою 11).

- Прочитайте всі поради і назвіть ту, яка може найбільше вам допомогти у житті. Чому?
- Яку із порад ви для себе ставите на перше місце? Чому?
- Яка із порад може допомогти вашому другові чи іншій близькій людині? Доведіть.

V. Повідомлення домашнього завдання з попереднім інструктажем.

С. 8 — правило; вправа 11, завдання 2.

VI. Підсумок уроку.

1. Вправа «Продовж речення».

Мовлення буває...

Усне мовлення має бути правильним...

2. Хвилинка-цікавинка.

Скільки мов на землі? Вчені називають різну кількість: від трьох тисяч до п'яти. За даними лінгвістів, з усіх мов добре вивчені лише п'ятсот.

Цікавий факт: книжка, написана російською мовою, має обсяг більший, ніж та сама книжка українською (наприклад, 520 сторінок російською мовою і 500 сторінок — українською). Це означає, що ту саму інформацію українською мовою можна передати меншою кількістю мовних знаків.

За даними японських учених, люди, які з дитинства не розмовляли рідною мовою, частіше хворіють, піддаються різним стресам, у них менше розвинені природні здібності (*Одинцова Г., Кодлюк Я. Цікавинки на уроках рідної мови: Посібник для вчителя початкових класів. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2000. — с. 7–9*).

Дата

УРОК 3

Клас

Тема. Культура спілкування. (Вправи 12–17).

Мета. Формувати в учнів уявлення про культуру мовлення і основні правила культури спілкування; виробляти навички мовного етикету; розвивати зв'язне мовлення, вміння вести діалог.

Додатковий

матеріал до уроку

Обладнання: таблиця-схема «Культура мовлення», плакати з висловлюваннями про рідну мову.

Хід уроку

I. Організація класу.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Перевірка домашнього завдання (вправа 11, завдання 2).

— Прочитайте пораду, які ви записали. Як ви будете її дотримуватися?

2. Гра «Пригадай».

— Назвіть види мовлення, з якими ви ознайомилися на минулому уроці.

— Що таке усне мовлення?

— Які вимоги до усного мовлення ви знаєте і виконуєте?

— Що таке писемне мовлення?

— Яким повинно бути писемне мовлення?

— Потурбуйте свій «банк пам'яті» і пригадайте речення із диктанту швидкої дії. (*Мудра голова не говорить лихі слова.*)

— Пофантазуйте, у якої людини така голова.

III. Повідомлення теми і завдань уроку.

1. Каліграфічна хвилинка.

— Спишіть з дошки вислів. Зверніть увагу на з'єднання букв.

Добре слово — як музика.

— Як ви розтлумачите цей вислів тому, хто його не розуміє?

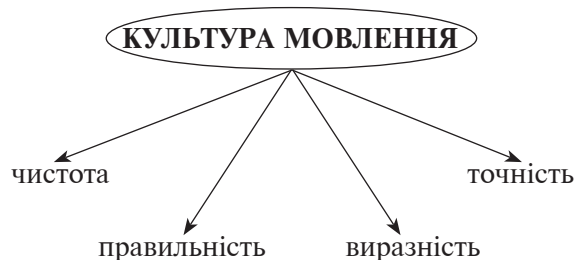
— Чи можна речення-диктант швидкої дії і речення каліграфічної хвилини вважати порадами? Чому? (*Відповіді учнів.*)

2. Слово вчителя.

— Сьогодні ми будемо читати, радитись, висловлювати власні думки про культуру мовлення і основні правила культури спілкування.

IV. Сприймання і усвідомлення учнями нового матеріалу.

1. Робота з таблицею «Культура мовлення» (повторення).

2. Народна мудрість про культуру мовлення і спілкування.

Інформація для вчителя

У фольклорі, як ніде інде, віддзеркалений характер опосередкованих мовою людських взаємин, культури спілкування, етикетного ставлення до людей, таких рис людини як статичність, пристойність, дотримання слова, ввічливість тощо.

Наведені нижче українські прислів'я і приказки — це мізерна частка того, що говорить в нашому фольклорі про мову і мовлення в аспекті культури людських стосунків. Слушні, часом дотепно сформульовані народні оцінки, правила й поради мають і пізнавальний, ужитковий сенс. Їх треба знати, ними треба послуговуватися.

- Хто своєї мови цурається, той сам себе стидається.
- Яка людина, така й мова.
- Який розум, така й бесіда.
- Вміти не вміти — треба говорити.
- Добре тому жити, хто вміє говорити.
- Коня кують уздами, а людину — словами.
- Вола ловлять за роги, а людину — за слова.
- Не говори про себе доброго, бо не повірять, ні злого, бо подумують ще гірше.
- Розумному не кажи, бо сам знає, а дурневі не кажи, бо не послухає.
- Говори з іншими поменше, а з собою побільше.
- Не завжди говори, що знаєш, а завжди знай, що говориш.
- Хто хвалиться, той злих сусідів має.
- Красно говорить приятель, а правду каже неприятель.
- На грубе слово не сердься, на ласкаве не здавайся.
- Як губа не те скаже, то личко не покаже.
- Улесливий пес у вічі ласкається, поза очі кусається.
- Янгольський голосок, та чортова думка.
- Легше переконувати словами, як кулаками.
- Кого не б'є слово, того не поб'є й палка.
- Кричить, мов чорт з нього шкуру дере.
- Не кричи, а ліпше навчи.
- Як батько кричить, то син гарчить.
- Не до тебе п'ють — не кажи: «Дай, Боже, здоров'я!».
- Співати добре разом, а говорити окремо.
- Нема глухішого від того, хто не хоче слухати.
- Будь добрим слухачем — будеш добрим оповідачем.
- Великий рости, щасливий будь, себе не хвали, другого не гудь.
- Язык, мов у постолах.
- Говорить, мов клоччя жує.
- Говорить, як три дні не їв.
- Забубонів, як старий дяк.
- Засипав словами, як горохом у бочку.
- За вашим шепотом нашого крику не чути.
- Говорить у пересипку.
- Говорить п'яте через десяте.
- Те саме слово, та не так би мовити.
- Кажи рідко, та їдко.
- Говорити — біда, а мовчати — інша.
- Лихо говіркому, та недобре й мовчазному.
- Краще недоговорити, ніж переговорити.
- Або розумне казати, або зовсім мовчати.
- Менше говори — більше вчуєш.
- Тисячу разів пожалкуєш, що сказав, а раз — що змовчав.
- Тримай язик на прив'язі.
- Мовчене, де схочеш, там поставиш.
- Коли сам говорить, то й собаці не дасть гавкнути.
- Стережися собаки, котрий не гавкає, а чоловіка — котрий не говорить.
- Як хочеш щось збрехати, то прикуси язика.
- Догана мудрого краща, як похвала дурного.
- Коли з мудрим говорю, то ся розуму наберу, а коли з дурним, — то й свій загублю.
- Радься другого, а гляди свого.
- Навіть те, що старші кажуть на глум, бери на ум.
- З тобою розмова, як з вітром полова.
- Де багато слів, там мало правди.
- Говорить три дні, а все про злидні.
- Не мели, як пустий млин.
- З пустого в порожнє переливає.

- Язиком молоти не дрова колоти — спина не заболить.
- Довгий язик — короткі думки.
- Хто мало думає, той багато балакає.
- Коли хочеш щось сказати, то подумай, як почати.
- Бережи хліб на обід, а слово на відповідь.
- Довго думав, та добре сказав.
- Говори, та не проговорися.
- Не ласкаве слово хороше, а правдиве.
- Хто рад обіцяти, той не має охоти дати.
- Слова масні, а пироги пісні.
- І від солодких слів буває гірко.
- Мале слово велику образу творить.
- Гостре словечко коле сердечко.
- Жало гостре, а язик ще гостріший.
- Говорити можна, а лаятись не треба.
- Пізнати по носі, хто змерз, а по мові — хто пес.
- Мудра голова не говорить лихі слова.
- Вода все сполоще, тільки злого слова ніколи.
- Лагідні слова роблять приятелів, а гострі слова — завзятих ворогів.
- Добрим словом мур проб'єш, а лихим і в двері не ввійдеш.
- Добре слово й залізні ворота відчинить.
- Холодним словом серце не запалиш.
- Від теплого слова й лід розмерзає.
- Мудре слово на міцних ногах стоїть.
- Розумне слово йде в діло.

Кілька прислів'їв і приказок можна оформити на окремих плакатах, щоб надалі використовувати для списування, самодиктантів або диктантів швидкої дії з наступною самоперевіркою.

3. Робота в групах (за вправою 12).

Завдання для роботи в групах.

Група 1. Обговорити і повідомити правила поведінки у транспорті.

Група 2. Обговорити і пригадати правила поведінки у кінотеатрі, музеї.

Група 3. Обговорити і визначити послідовність правил поведінки у крамниці за значущістю.

Група 4. Обговорити і повідомити основні правила культури спілкування між людьми.

Фізкультхвилинка.

V. Осмислення, узагальнення і систематизація знань.

1. Вибіркове списування з граматичним завданням (за вправою 13).

— Поясніть, чому саме це висловлювання ви вибрали і як його розумієте?

— Зробіть звуко-буквений аналіз одного із виділених слів (на вибір) (*додаток 3*).

2. Робота в парах (вправа 14).

а) Ознайомлення з текстом, визначення теми і головної думки тексту.

б) Обговорення думки, висловленої в останньому реченні.

в) Добір синонімів до виділеного слова. (*Збагачувати — поліпшувати, поповнювати, розширювати.*)

3. Гра «Фанти» (за запитаннями вправи 15).

Оголошується гра «Фанти». Тема — «Культура спілкування». Хто бере участь у грі (а це 6 учнів, бо є 6 запитань вправи, записаних каліграфічним почерком на окремих аркушах), кладе у кошичок, коробку або капелюшок якусь свою річ. Ведучий (один із учнів) театральним голосом промовляє до вчителя, який стоїть спиною до ведучого і не бачить, чий «фанти»: «Яке запитання для цього «фанта?»».

Вчитель таким самим голосом ставить одне із шести запитань, на яке учень повинен дати повну й обгрунтовану відповідь. Можна брати допомогу залу.

4. Словничок.

Опрацювання і запам'ятовування правопису слів ввічливості (слова в рамочці, а також слова вправи 16, виділені курсивом).

5. Вправа «Народний радник» (вправа 17).

— Опрацюйте текст вправи, виберіть і назвіть пораду, яка зараз є найнеобхіднішою для вас.

6. Вправи для самостійної роботи (робочий зошит).

VI. Підсумок уроку.

Гра «Тест на щирість».

- Чи вмієте ви спілкуватися з іншими людьми?
- Чи використовуєте у своєму мовленні слова ввічливості?
- Чи зрозумілі вам поняття «культура мовлення»?
- Чи кожен може оволодіти культурою мовлення?
- Чи взяли ви з цього уроку щось для свого життя?

VII. Повідомлення домашнього завдання з попереднім інструктажем.

С. 10, вправа 17 (завдання 2), запитання і завдання для повторення.

Дата

УРОК 4

Клас

Тема. Закріплення поняття про будову текстів різних типів. Тема і мета висловлювання. Заголовок. (Вправи 18–20).

Мета. Поглиблювати і розширювати знання учнів про текст, його тему і мету; розвивати вміння зв'язно висловлювати думку.

Додатковий

матеріал до уроку

Обладнання: краєвиди Дніпра, портрети князів Володимира Великого і Ярослава Мудрого, зображення Тарасової (Чернечої) гори, Софійського собору.

Хід уроку

I. Організація класу.

II. Перевірка домашнього завдання.

Відповіді на запитання і завдання для повторення (с. 10).

III. Актуалізація опорних знань учнів.

— Діти, прочитайте на с. 11 підручника, як називається велика тема, яку ми починаємо вивчати.

— Назвіть художні книжки, які ви читали останнім часом, їх авторів.

— Чи можна назвати текстами твори, які ви читали? Доведіть.

— Пропоную послухати уривок і довести, що це текст, або заперечити цю думку.

...Але в Країні Сонячних Зайчиків існував закон: раз на сто років до них у гості крізь чарівне дзеркало міг пройти який-небудь хлопчик або дівчинка і гостювати там один тиждень. Протягом цього тижня щасливий обранець міг, якщо забажає, навідатись додому, а потім знову повернутися в Країну Сонячних Зайчиків. Щасливець мусив мати не більше десяти років, і в нього на душі не повинно було бути жодного лихого вчинку. До того ж на обличчі неодмінно мало бути точно двісті двадцять дві веснянки — не більше й не менше. Про все це пан Морок вивідав уві сні за допомогою кошмарів у одній стодев'ятилітньої бабусі, якій у дитинстві пощастило побувати в Країні Сонячних Зайчиків.

Відтоді пан Морок цілий рік літав ночами по землі, шукаючи потрібну йому дитину. В багатьох країнах побував він і всюди схилявся над дитячими ліжками, пильно вдивляючись в обличчя дітей, що мирно, безтурботно спали.

І нарешті знайшов.

В. Нестайко. «В Країні Сонячних Зайчиків»

— Чи є ця розповідь текстом? Доведіть.

— Чи зацікавила вас ця розповідь?

— Чи хотіли б ще послухати про цю дивовижну Країну Сонячних Зайчиків?

IV. Повідомлення теми і завдань уроку.

— На сьогоднішньому уроці ми продовжимо працювати над текстом, визначати тему і мету висловлювання, головну думку, добиратимемо до нього заголовок.

V. Сприймання і осмислення учнями нового матеріалу.

1. Робота над правилом «Пригадай» (с. 12).

— А тепер перевіримо це правило на вправі 18.

2. Виконання вправи 18 (усно).

— Усе, що ви повторили і довідалися із правила, закріпимо на матеріалі вправи 18.

а) Самостійне читання тексту вправи учнями.

б) Словникова робота з використанням підготовлених ілюстрацій.

в) Переказування прочитаного.

г) Визначення теми і мети, підбір заголовка.

— Які із прочитаних книг ви можете назвати істинним джерелом мудрості?

3. Каліграфічна хвилинка (с. 12).

Книги — джерело мудрості.

4. Коментоване письмо (за вправою 19).

— Діти, істинним джерелом знань є підручник «Українська мова». Він містить надзвичайно цікаву інформацію для вас.

Прочитайте текст вправи так, щоб це звучало, як найважливіша, найцікавіша інформація серед новин сьогоднішнього дня.

Бесіда за змістом вправи.

Визначення учнями теми і мети тексту, підбір заголовка.

Коментоване списування.

— Спишіть останній абзац, коментуючи всі орфограми. Назвіть у ньому вираз, вжитий у переносному значенні. («Знайшов вічний спокій».)

Складання звукової моделі слова любов'ю.

==О|—О|—==О

[л'убов'іу]

— Назвіть у слові тверді і м'які приголосні звуки.

— Охарактеризуйте приголосний звук у другому складі (твердий чи м'який, дзвінкий чи глухий).

5. Самодиктант (за вправою 20, друга строфа).

6. Самостійна робота у зошиті.

VI. Повідомлення домашнього завдання з попереднім інструктажем.

С. 12 — повторити правило, с. 13 — вправа 20 (завдання 3, 4).

VII. Підсумок уроку.

— Діти, від сьогодні кожен урок за темою «Текст» буде завершуватися грою-казочкою, яку умовно назвемо «А що ж було потім?..».

Отже, я починаю читати казочку, а ви уважно слухайте. Потім я ставитиму запитання, а ваші відповіді підкажуть мені, чи засвоїли ви новий матеріал.

Казочка

Було собі маленьке Вовченятко.

Одного разу поїхало воно зі своїм татом до моря. О, як там було гарно!.. Чайки пурхали над водою, наче маленькі хмарки, а дельфіни вистрибували так високо, мовби хотіли схопити сонечко за промінчик.

Море усміхалося Вовкові, Вовченяткові і всім-усім...

Поки тато Вовк засмагав на сонечку, Вовченя пірнуло у воду й запливло далеко в море. У морі багато хижих риб. Тож Вовченятко, щоб ті риби його не покусали, прикинулось камінчиком. Лежить собі нищечком на дні і риб не боїться.

А тато Вовк пригрівся на пісочку та й задрімав. Коли ж прокинувся, а Вовченятка, синочка, немає...

М. Луговик, І. Малкович. «Вовченятко, яке запливло далеко в море»

— Чи можна цю розповідь назвати текстом?

— Яка тема і мета цього тексту?

— Підберіть до нього заголовки.

Дата

УРОК 5

Клас

Тема. Слова, найважливіші для висловлення думки в реченні, тексті. Навчальний діалог. (Вправи 21–24).

Додатковий

Мета. Поглибити знання учнів про текст і формувати вміння вживати у зв'язних висловлюваннях слова, що вказують на часову послідовність, послідовність подій; виховувати інтерес до слова, прищеплювати любов до художнього образного мовлення.

матеріал до уроку

Обладнання: таблиця «Типи текстів», портрет Дмитра Павличка, збірки поезій Д. Павличка, таблиця «Почуття» (додаток 2).

Хід уроку

I. Організація класу.

II. Перевірка домашнього завдання (вправа 20, завдання 3, 4).

- Прочитайте другу строфу.
- Хто автор цієї поезії? (*Т. Шевченко.*)
- У яких словах ви підкреслили букви, що означають два звуки? Прочитайте.
- До якого слова ви склали звукову модель? Прокоментуйте її.
- Складіть речення із цим словом, назвіть у ньому головні члени речення. Яким (головним чи другорядним) членом речення виступає слово, до якого складено звукову модель?
- Які почуття викликає ця поезія?

III. Актуалізація опорних знань учнів. Повідомлення теми і завдань уроку.

1. Вправа «Інтерв'ю».

- Що таке текст? (*Текстом називають зв'язну розповідь.*)
- Які ще ознаки тексту ви знаєте? (*Кожен текст має тему, мету, до нього можна дібрати заголовок.*)

2. Вправа «Пригадай!» (розгляд таблиці «Типи текстів»).

Розповідь	Опис	Міркування
Розказуємо про якісь події (що робить особа або предмет). <i>Що сталося? Що відбулося?</i>	Розповідаємо, яким є предмет або особа. <i>Який?</i>	Якщо хочемо щось довести або заперечити. <i>Чому?</i> Твердження Доказ Висновок

- Які питання можна поставити до текстів?
- Сьогодні ви будете працювати з текстами, визначати їх тип, а найголовніше — розпізнавати думки в реченні чи тексті.

IV. Сприймання і усвідомлення учнями нового матеріалу.

1. Опрацювання тексту-розповіді (за матеріалами вправи 21).

- а) Читання тексту, словникова робота.
 - б) Складання розповіді про те, що дізналися з тексту вправи.
 - Вкажіть, які слова допомагають пізнати, у якій послідовності ремісник виготовляв папір. Яка роль цих слів у тексті? (*Розтовкти, висипав, додав, залив, перетворилося.*)
 - в) Вибіркове списування з граматичним завданням.
 - Випишіть виділені слова, позначте у них префікси.
- Висновок.** Текст вправи 21 є розповіддю. Його мета — розповісти про те, як було винайдено папір.

2. Колективне виконання вправи 22.

- а) Ознайомлення зі збіркою поезій Д. Павличка і портретом поета.

б) Читання поезії «Де найкраще місце на землі?», з'ясування значень невідомих слів.

Звернути увагу на виділення більшою силою голосу слів, що виражають головну думку поезії.

— Яким за метою висловлювання є останнє речення? (*Спонукальне.*)

Висновок. В усному мовленні найважливіші для вираження слова виділяють більшою силою голосу.

Фізкультхвилинка.

3. Проблемне завдання.

— Скориставшись таблицею «Типи текстів», визначте тип тексту, який я зараз зачитаю вам, підберіть заголовок, визначте його тему і мету.

...Старого сонячного зайця звали дядечко Ясь. Його дружину — тітонька Тася.

— Ну, жінко, — сказав дядечко Ясь, — насамперед гостя треба почастивати.

Веснянка не став відмовлятися. По-перше, щоб не образити господарів, а по-друге, тому що добре-таки зголоднів. Сидячи на дуже м'якій і зручній хризантемі, він уже наперед смакував добрячий обід. Та як же він здивувався, коли тітонька Тася, поклавши перед кожним серветку з пелюстки білої лілії, поставила на стіл букет квітів і сказала:

— Будь ласка, пригोщайтесь.

Веснянка розгублено закліпав очима, не бачачи, чим тут можна пригоститися. А зайчики вибрали собі з букета по квітці й почали нюхати, прищмокуючи від задоволення. Веснянці нічого не залишалось, як зробити те саме. І він ще більше здивувався, коли відчув, що це одразу почало втамовувати голод. Нюхати квіти було дуже смачно і поживно.

Виявилося, що сонячні зайчики харчуються тільки запахом квітів. І той, хто потрапляє до них у країну, теж переходить на таке харчування.

Це був дивний, незвичайний обід: на перше — гостра пряна гвоздика, на друге — жасмин, на третє — солодка медунка.

В. Нестайко. «В Країні Сонячних Зайчиків»

4. Гра «Визнач тему».

Учитель зачитує перші речення текстів, учні визначають тему.

- Теплого весняного дня бабуся Марія повела свого онука Петрика до лісу.
- Київ — велике місто.
- Як же непомітно і швидко надійшла осінь!
- Опеньок — їстівний пеньковий гриб.
- Властивості квітів люди помітили здавна.

5. Робота в парах (діалог) (за вправою 23).

а) Читання тексту вправи, усне визначення діалогу як розмови двох або кількох осіб.

б) Списування (оформлення розмови двох людей на письмі) тексту вправи 23.

в) Визначення типів речень за метою висловлювання (питальні і розповідні речення).

г) Робота в парах (вправління у читанні діалогу).

Висновок. Розмова між двома або кількома особами називається діалогом.

6. Каліграфічна хвилинка.

а) Складання слів.

д д і і а а л л о о г г

— Утворіть і запишіть слова з цих букв. (*Діалог, гол, дід, ліга, годі і т. д.*)

— Що таке діалог? (*Розмова між двома або кількома особами.*)

б) Рольова гра «В троллейбусі».

— Передайте вашу розмову з кондуктором. Чи можна назвати її діалогом?

7. Тренувальний майданчик «Діалог».

Вчитель пропонує кілька тем і ситуацій для діалогів.

8. Вправа «Сплети ланцюжок».

— На дошці наведені приклади декількох заголовків текстів. Постарайтесь визначити тему й мету тексту.

Наприклад: Калина: тема — лікарські рослини, мета — виховувати пізнавальні інтереси учнів.

1. Ластівка.
2. Мальви.
3. Бджілки-медоцвіти.
4. Біля водоспаду.

9. Вправи для самостійної роботи (робочий зошит).

V. Підсумок уроку.

1. Гра-фантазія «Поміркуй!».

— Поміркуйте, про що йтиметься в текстах із такими заголовками: «Зима-чарівниця», «Золоті бджоли», «Мухомор — отруйний гриб».

— Який із цих текстів буде розповіддю, який — описом, а який — міркуванням?

2. Гра-казочка «А що ж далі?».

— А тепер продовжуємо гру-казочку «А що ж далі?». Отже, історію ми перервали на тому, що, коли тато-Вовк прокинувся, Вовченятка коло нього не було. Простежте, які нові герої з'являються в історії, і подумайте, як можна назвати уривок, який зараз почуєте. Отже, слухайте.

...Недалеко на пальмі сиділа Мавпочка.

— Мавпочко, — питає Вовк, — ти не бачила мого Вовченятка?

— Бачила, — каже Мавпочка. — Воно ген-ген у море запливло.

— Що ж мені робити? — питає Вовк.

Каже Мавпочка:

— Он бачиш ту височенну драбину? Коли в мене ледачий настрої, я по ній на пальму залізаю. А ти бери і лізь по ній на дно моря. Там твоє Вовченятко камінчиком прикинулося, щоб хижі риби його не покусали.

Узяв Вовк височенну драбину та й ну опускати її на морське дно. Вода була глибока, і драбини вистачило тільки до половини моря.

— Мавпочко, а чи нема в тебе другої драбини?

— Є, — каже Мавпочка, — є в мене й друга драбина, але вона ген-ген аж під тією найвищою пальмою.

Коли Вовк приніс її і сточив дві драбини, вони якраз дістали до дна...

М. Луговик, І. Малкович. «Вовченятко, яке запливло далеко в море»

— Які нові герої з'явилися в історії? (*Мавпочка.*)

— Запропонуйте свій заголовок до цього уривка. (*Діти наводять свої варіанти заголовка.*)

— Що фантастичного у цій розповіді?

— Що ж, продовження — на наступному уроці. Не забудьте, чим закінчився сьогоднішній уривок.

VI. Повідомлення домашнього завдання з попереднім інструктажем.

С. 15 — правило, вправа 24.

УРОК 6

Дата

Тема. Спостереження над засобами зв'язку речень у тексті. Лексичні засоби зв'язку речень у тексті. Навчальний діалог. (Вправи 25–28).

Клас

Мета. Поглибити знання учнів про текст; вчити використовувати лексичні засоби зв'язку речень у тексті

Додатковий

Обладнання: плакати або індивідуальні картки з уривками текстів (казки В. Сухомлинського, В. Нестайка «В країні Сонячних Зайчиків»).

матеріал до уроку

Хід уроку

I. Організація класу.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Вправа «Аукціон».

— Що ви знаєте про текст?

2. Перевірка домашнього завдання.

— Який текст ви обрали для домашнього завдання?

— Який це тип тексту?

— Що таке діалог?

— Про що був діалог, який ви знайшли на домашнє завдання? Розкажіть (можна зіграти «Театр одного актора»).

III. Повідомлення теми і завдань уроку.

— Сьогодні ми продовжимо працювати над текстом, вчитимемось використовувати лексичні засоби зв'язку речень у тексті.

IV. Сприймання і усвідомлення учнями нового матеріалу.

1. Колективне опрацювання вправи (вправа 25).

а) Читання тексту і бесіда за змістом.

— Прочитайте. З'ясуйте значення невідомих слів.

— Доведіть, що це текст. Яка його головна думка?

— Розгляньте виділену фразу.

б) Вправа «Поміркуй».

— Як пов'язаний малюнок з текстом вправи?

в) «Збагати своє мовлення!».

— Доберіть синоніми до слів *половинить (ділить, розділяє); розтинає (розрізає, розділяє, розсікає, розрубє)*.

2. Вправа «Редактор».

а) Вивчення правила-поради (с. 15 підручника).

б) Самостійна робота на 2 варіанти (усно або на індивідуальних картках-текстах).

— Відредагуйте текст.

I варіант

Моя сестра — лікар. Сестра любить свою професію. До сестри звертаються по допомогу.

II варіант

Ведмежатко зупинилося на галявині. Ведмежатко злякано прислухається до шелесту дерев. Лячно ведмежаткові самому у лісі.

Висновок. Повторення у висловлюваннях одних і тих самих слів збіднює наше мовлення. Редагування допомагає уникнути одноманітності у мовленні.

3. Вправа про роль синонімів для зв'язку речень у тексті.

а) Правило-порада (с. 15).

б) Зачитування тексту з плаката або індивідуальних карток-текстів.

Жив у лісі Їжачок-Лісовичок. Знайшов він собі хатинку у дуплі старої липи. Приніс сухого листя до своєї кімнатки, розіслав. Тепло і затишно стало лісовому господарю. Але сумно самому. Захотілося йому знайти товариша.

Пішов він до лісу. Зустрів сіру Мишку. Не хоче сіра Мишка іти в хатинку до Їжачка. І Ховрашок не хоче, бо в них свої нірки.

Зустрів Лісовичок Цвіркуна. Сидить Цвіркун на сухій стеблині, тремтить від холоду.

— Йди до мене жити, Цвіркуне.

Пострибав Цвіркун у дім до Їжачка — радий-радий. Настала зима. Їжачок казки Цвіркунові розповідає, а Цвіркун пісню йому співає (*За В. Сухомлинським*).

— Спробуйте прочитати цей текст, вживаючи тільки слово *їжачок* замість вжитих у казці *Лісовичок, лісовий господар, йому, він*. Як сприймається такий текст?

Висновок. Під час розповіді потрібно добирати синоніми. Вони допомагають уникнути повторення тих самих слів.

Фізкультхвилинка.

4. Вправа-дослідження (вправа 26).

а) Визначення слів, ужитих у переносному значенні.

б) Спостереження за роллю виділених у тексті слів.

в) Рубрика «Слово про слово».

Осліп — переносна кімнатна лава для сидіння.

5. Розвиток мовлення.

а) Звернути увагу на роль синонімів у побудові тексту (завдання 2).

б) Гра «Відкритий мікрофон» (завдання 3).

6. Гра «Прочитай і відгадай».

Спостереження за роллю однакових слів, що повторюються в тексті.

— Прочитайте текст, записаний на плакаті чи екрані. Відгадайте, які слова заклеєно рожевим папером. (*Виділені слова необхідно заступити папером однакового кольору.*)

...Ніхто не знав, де ця країна... Веснянка довго мріяв побачити **сонячного зайчика**. І одного разу...

Якось ранньої весни він прокинувся на світанку. Прокинувся, але очей ще не розплющив. І от відчув, ніби щось м'якеньке й ніжне злегка лоскоче йому обличчя. Веснянка ворухнув в'ями і... І що б ви думали? Він побачив, що в нього на щоці сидить маленький **сонячний зайчик**, в одній лапці тримає малюсінський золотий пензлик із сонячних промінців, у другій — золоте відерце з рудою фарбою. **Зайчик** умочав пензлик у відерце і малював на носі хлопчика веснянки. От тобі маєш — виявляється, що веснянки на обличчях малюють **сонячні зайчики**! Щоб краще роздивитися зайчика, хлопчик розплющив очі. І в ту ж мить **сонячний зайчик** зник — він-бо думав, що хлопчик спить, тому й був такий необачний. Відтоді хлопчик дуже пишався своїми веснянками і всім розповідав, як він бачив **сонячного зайчика**. Він так часто про це розказував і стільки говорив про веснянки, що його кінець кінцем так і назвали — Веснянка. Та ніколи він не думав, що йому пощастить побувати в самій Країні **Сонячних Зайчиків**.

В. Нестайко. «В Країні Сонячних Зайчиків»

Висновок. Роль слова у побудові тексту надзвичайно велика. Пропуск у висловлюванні основного слова, яке навіть повторюється, веде до втрати розуміння змісту цього тексту.

7. Вправи для самостійної роботи (робочий зошит).

8. Тренувальний майданчик — «Діалог» (*теми і ситуації вчитель пропонує учням на вибір*).

V. Підсумок уроку.

1. Вправа «Інтерв'ю».

— Як називається тема сьогоднішнього уроку? (*Засоби зв'язку речень у тексті.*)

— То що ви повинні пам'ятати, щоб складений вами текст звучав як пісня? (*Що однакові слова не повинні повторюватись, щоб мовлення не збідніло. Для збагачення мовлення треба вживати синоніми, слова в переносному значенні.*)

2. Гра-казочка «А що ж далі?».

— А тепер продовжуємо гру-казочку «А що ж далі?» і спробуємо колективно скласти план цього уривка, щоб вам легше було переказати його батькам.

...Почав Вовк злізати в море, і стало його вовче серце мліти від захоплення, адже він ще ніколи не був усередині моря.

Довго він спускався, немало побродив морським дном, але свого синочка ніде не знайшов.

Раптом перед Вовком промайнула велика рибина, і тієї ж миті хтось як смикне його за хвоста! Вовк перелякався — хто це? що це?.. А то було Вовченятко, яке страшенно любило смикати свого татка за хвіст. Це воно, бачте, так жартувало.

— Привіт, татусю! Як гарно, що ти тут! Ми з друзями покажемо тобі затонулий корабель. Гайда з нами!..

Вовк тільки очима зачудовано кліпав...

М. Луговик, І. Малкович. «Вовченятко, яке запливло далеко в море»

План (орієнтовний)

1. По драбині в море.
2. Пошуки Вовченятка.
3. Несподівана зустріч.
4. Гайда в мандри.

VI. Повідомлення домашнього завдання з попереднім інструктажем.

С. 15 — правило-порада, с. 16 — вправа 28.

Дата

УРОК 7

Клас

Тема. Поділ тексту на частини. Складання плану. Спостереження за роллю абзаців у тексті. (Вправи 29–32).

Додатковий

Мета. Закріпити вміння ділити текст на логічно завершені частини; скласти план готового тексту; компонувати зв'язну розповідь за поданим планом; розвивати і збагачувати мовлення учнів.

матеріал до уроку

Обладнання: таблиця словникових слів «Словничок», державний прапор України (ватман), таблиця-схема будови тексту з урахуванням абзаців, серія малюнків для складання тексту-розповіді.

Хід уроку

I. Організація класу.

II. Перевірка домашнього завдання.

1. Вправа «Калейдоскоп думок».

Учні зачитують письмову розповідь про Ніну Матвієнко.

2. Кастинг «Голос дітей».

Для учнів, які підготували пісню із репертуару Ніни Матвієнко.

III. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Проблемна ситуація.

— Діти, перекажіть останній уривок гри-казочки «А що ж далі?». (Відповіді учнів.)

— Пригадайте, що ми склали до цього уривка, щоб легше було переказати його батькам. (План.)

Вчитель розкриває заздалегідь підготовлений план.

— Для кого з вас цей план став помічником під час переказування? (Зазвичай, багато учнів схвалюють план як допомогу.)

2. Повідомлення теми і завдань уроку.

— Діти, ви зачитували письмову розповідь про Ніну Матвієнко, переказували текст за опорними словами, які допомогли точно вказати послідовність подій.

Але щоразу, коли ви ставатимете старшими, завдання на уроках будуть ускладнюватись. Вам необхідно навчитися переказувати великі твори, записувати поширений переказ, складати детальну розповідь. Щоб легше досягти цього, необхідно навчитися ділити текст на частини, щоб скласти план до цього тексту. Тоді легше розповідати, бо зберігається послідовність викладу подій.

IV. Сприймання і усвідомлення учнями нового матеріалу.

1. Вправа «Пригадай».

У кожного з учнів на парті картки-хмаринки — частини тексту. Учні відновлюють будову тексту.

— Пригадаймо, з яких частин складається текст.

2. Розвиток мовлення.

3. Складання тексту-розповіді за серією малюнків.

а) Розгляд малюнків, їх розміщення у такій послідовності, якої потребує розвиток подій, визначення теми і мети майбутнього тексту.

б) Колективний підбір заголовка до майбутнього тексту.

в) Розгляд таблиці-схеми, яка визначає структуру майбутнього тексту.

Заголовок

Зачин (вступ)

Основна частина (може складатися з кількох абзаців)

1-й мал.

2-й мал.

3-й мал.

Кінцівка

Довідка для вчителя

Розглянувши таблицю-схему, учні відзначають, що текст-розповідь складається зі вступу (зачину), основної частини і кінцівки.

Необхідно звернути особливу увагу школярів на відступи, зроблені на схемі. Діти пояснюють, що так починається новий абзац.

Учитель підводить клас до висновку, що зміст кожного абзацу відображає опис окремого малюнка і може складатися із кількох речень, а перший і останній абзаци (вступ і кінцівка) можуть бути з одного речення.

У тексті всі речення пов'язані за змістом і стоять у певному порядку. Якщо речення переставити місцями, втрачається зв'язок між ними. Дітям треба міркувати, яке з речень треба поставити першим, другим, третім, четвертим, щоб пов'язати їх за змістом.

г) Колективне складання тексту за малюнками і його запис у зошити.

— З чим асоціюється для вас ця картина?

г) Розповідь учнів про державний символ — прапор України. (Вчитель може запропонувати план розповіді, оскільки за допомогою плану легше висловлювати думки послідовно, не упустивши нічого важливого.)

4. Рубрика «Слово про слово».

Увінчувати — класти вінок кому-небудь на голову як знак високої шани і поваги.

Обжинки — закінчення, останній день жнив і свято з цієї нагоди.

Обжинки — народне свято.

Фізкультхвилинка.

5. Складання плану тексту (за вправою 30).

а) Читання тексту вправи, визначення його теми і мети.

Тема цього тексту: розповідь про народне свято — обжинки.

Мета: ознайомлення учнів з народною традицією українців, зі святкуванням обжинок.

б) Складання і запис плану.

1. Кінець жнив.

2. Обхід ниви.

3. Плетіння обжинкового вінка.

4. Увінчання найкращої дівчини.

5. Похід до двору господаря.

6. Зустріч женців у господі.

7. Побажання господареві.

6. Складання розповіді за задалегідь складеним планом.

План записаний на дошці, на екрані або індивідуальних карточках.

План

1. Сонячні зайчики — вороги Королеви Глупої Ночі.

2. Чого боялась Королева?

3. Грізне плем'я хмаровиків-громовиків.

4. Часті сварки царя Грому і цариці Блискавки.

5. Непереможність сонячних зайчиків.

а) Слухання тексту для переказування.

...Прадавними і найзаклятішими ворогами Королеви Глупої Ночі були сонячні зайчики, бо вони часто рятували людей від її підступів і завжди робили їм добро. Люто ненавиділа Королева сонячних зайчиків і всіляко боролася з ними. Та нічого не могла вдіяти. Адже сонячні зайчики бували на землі тільки вдень, коли ясно світило сонце й коли Королева боялася навіть носа вистромити на білий світ.

Щоправда, вдень Королеві допомагали її спільники — грізне плем'я хмаровиків-громовиків. Правив ними цар Трім, товстопузий та тріскучий, і цариця блискавиця, худа, жовта й дуже нервова. Як і всі товстуні, цар Трім був неповороткий, вайлуватий і завжди не встигав за своєю царицею. Вона блисне, спалахне на все небо і — вже погасла, заспокоїлась. А він тільки тоді починає гримотіти і буркотливо верзти якусь нісенітницю. Через це вони часто сварилися і зчиняли більше галасу й гармидеру, ніж треба. Само по собі плем'я хмаровиків-громовиків було дурне й темне, але Королева Глупої Ночі підкорила його і примусила робити шкоду сонячним зайчикам та людям. Час від часу це темне плем'я збиралося на небі хмарами, затуляло сонце і влаштовувало грозу. Гримів Грім, блискала Блискавиця, хмаровики зливою кидалися на землю, намагаючись знищити сонячних зайчиків. Та сонячні зайчики були непереможні. Вони відважно йшли на бій, за допомогою свого найкращого друга Вітра розганяли хмари ворогів і примушували їх ганебно тікати. І знову небо ставало чисте, ласкаво всміхалося сонце, а сонячні зайчики, кожен з квіткою півників у зубах, ставали півколом і починали веселий танок, святкуючи свою перемогу.

В. Нестайко. «В Країні Сонячних Зайчиків»

б) Підбір заголовка до тексту.

в) Оголошення конкурсу на кращу розповідь за планом.

7. Виконання вправи 31.

Залежно від рівня підготовленості класу можна цю вправу виконати колективно або дати на самостійне опрацювання з фронтальною перевіркою.

а) Читання тексту і з'ясування значення невідомих слів.

б) Вид тексту — художній чи науковий. (*Науковий.*)

в) Поділ тексту на абзаци.

Ще раз про абзац (цікавинка).

Абзац — це відступ у новому рядку тексту. У давніх рукописних книгах перша буква тексту виводилася кіновар'ю — червоною фарбою. Звідси давня назва абзацу — червоний рядок.

Умовний значок абзацу — Z.

8. Вправа для самостійної роботи (робочий зошит).

V. Повідомлення домашнього завдання з попереднім інструктажем.

С. 19, вправа 32.

VI. Підсумок уроку.

— Над яким питанням ви працювали на уроці?

— Про що нове дізнались?

— Що вчилися робити на уроці? (*Складати план розповіді.*)

— Пригадайте розповідь про Вовка і скажіть, з ким у нього відбувся діалог, коли він прокинувся і не знайшов Вовченятка.

— А що ж було далі? Слухайте і запам'ятовуйте!

...Незабаром Вовк, рибки та Вовченя припливли до Морської Долини, де лежав затонулий піратський корабель. Він був подібний до старого казкового замку. Все навкруги було таке дивовижне і таємниче, що навіть Вовк відчув себе трішечки вовчням і захотів погратися.

Він ухопився за вершечок корабельної щогли:

— Я старий Морський Вовк! Слухайте мою ко... — а далі сказати не встиг, бо враз, не знати звідки, примчала зубата Риба-пила, перепиляла щоглу — і Вовк шубовснув у чорний водяний вир!..

Усі перелякано зойкнули, а Пила підхопила Вовка й, немов на буксирі, потягла його за собою. Ця грізна риба служила Морському Страховиськові, і тепер тягла Вовка до зловісної печери, з якої ніхто не вертався живим...

— Продовжуємо гру-казку «А що ж далі?». Простежте за розмовою, описаною у тексті, і скажіть, як вона називається.

...У печері за кам'яним столом розсілося Морське Страховисько, а над ним, наче люстра, висіла клітка з Морським Півником. Бідний Півник теж потрапив у полон: отже, хочеш-не-хочеш, а співай. І не просто так, а хвалебну пісню про Страховисько, яке вперто величало себе Красовиськом...

— Хто у морі найгарніший? — тоненько зягав Півник.

— Я, Морське Красовисько! — відповів грізний голос.

— Хто у морі найдобріший?

— Я, Морське Красовисько!

— Хто про всіх рибинок дбає?

— Я, Морське Красовисько!

— Хто усіх оберігає?

— Я, Морське Красовисько!

Страховисько підвелось і підійшло до зв'язаного Вовка.

— Що ж мені з тобою зробити, мій заморський гостю? — зашепотіло воно. — Засмажити і з'їсти?.. Ні, це нецікаво ...О, придумав! Нехай кравці з твого хутра пошиють мені камізельку. Гарна вийде камізелька! Тепла! Ха-ха-ха-а!..

М. Луговик, І. Малкович. «Вовченятко, яке запливло далеко в море»

— Назвіть тип тексту, який я прочитала. Доведіть. (Розповідь про події, інтонація викладу, як у тексті-розповіді.)

— Який план ви склали б для переказування цього уривка?

Орієнтовний план

1. Таємниці і дива Морської Долини.
2. Недоречність Вовкових ігор.
3. Витівки риби-пили.
4. Морське Страховисько.

Дата

Клас

Додатковий

матеріал до уроку

УРОК 8

Урок розвитку мовлення

УРОК 9

Тема. Особливості змісту та побудови тексту-міркування. Наявність певного твердження, доказів та висновків. (Вправи 33–36).

Мета. Закріпити знання учнів про текст; формувати уявлення про текст-міркування, про його практичні ознаки; вчити учнів визначати твердження, доказ, висновки, самостійно висловлювати власні міркування; виховувати пізнавальні інтереси учнів.

Обладнання: таблиця «Типи текстів», таблиця-ватман «Словничок».

Хід уроку

I. Організація класу.

II. Перевірка домашнього завдання.

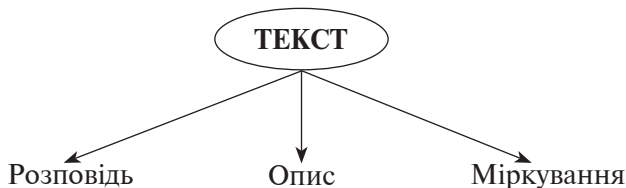
Конкурс оповідачів («Чим захоплюються мої ровесники», «Моє захоплення»).

III. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Гра «Аукціон».

— Що ви знаєте про текст?

2. Розгляд таблиці «Типи текстів».

— Які типи текстів ви вже знаєте?

— Чим відрізняється текст-розповідь від тексту-опису?

— Яка мета цих текстів?

— Тексти якого типу вам менш відомі? (Текст-міркування.)

— Чи виникає у вас потреба міркувати і як це відбувається?

IV. Повідомлення теми і завдань уроку.

— На сьогоднішньому уроці ви ознайомитесь з текстами-міркуваннями, їх характерними ознаками, спробуєте самостійно скласти текст-міркування.

V. Сприймання і усвідомлення учнями нового матеріалу.

1. Словникова робота з використанням таблиці-ватмана «Словничок».

Попереду — перед ким-, чим-небудь, на чолі когось, чогось, спереду, попереду, на переді; протилежне позаду.

— На яке питання відповідає? (*Де?*)

— Яка це частина мови? (*Ще не вивчали, запишемо у четверту колонку таблиці.*)

2. Вправа-дослідження (вправа 33).

— Прочитайте. Визначте, який це текст — опис чи міркування, поставивши до нього запитання *який?* або *чому?*

— Дослідіть будову тексту.

— Знайдіть частини тексту-міркування. Зверніть увагу на будову тексту-міркування. Тут є твердження (думка, яку потрібно довести), доведення і висновок.

3. Вибірковий диктант (за вправою 34).

— Прочитайте. З'ясуйте значення невідомих слів.

— Визначте у тексті-міркуванні всі його частини.

— Доберіть до тексту свій заголовок.

— Запишіть диктант. (*Вчитель зачитує для диктанту твердження (1-й і 2-й абзаци) тексту вправи 34 і спонукає учнів впізнати і довести, яку частину тексту-міркування вони записали.*)

Фізкультхвилинка.

4. Каліграфічна хвилинка.

Для каліграфічної хвилинки пропонуються слова на с. 20: *міркувати, поміркуймо.*

— Як ви гадаєте, чому саме ці слова автори підручника запропонували для каліграфічної хвилинки?

— З одним зі слів складіть спонукальне речення.

5. Проблемне завдання.

— Впізнайте тип тексту, доведіть свої міркування.

Твердження. Давно-давно, ще коли він був зовсім маленьким, його найулюбленішою грою було пускати маминим люстерком сонячних зайчиків.

Тоді хлопчик думав, що люди просто так, жартома називають ту сонячну плямку сонячним зайчиком.

Доказ. Він не знав, що це справді зайчик — з довгими вушками, з лапками і маленьким кучим хвостиком — точнісінько такий, як живий заєць, тільки жовтий, сонячний, бо зроблений із сонячного проміння. Про це, коли хлопчик підріс, йому розповідала його стара бабуся, яка знала все на світі. Бабуся розказала йому і про Країну Сонячних Зайчиків, де вони живуть і звідки щоранку розбігаються по всій землі робити свої добрі діла. А вони роблять багато добра і завжди допомагають тому, з ким трапилась біда.

Висновок. Проте сонячні зайчики дуже скромні й не люблять, щоб їм дякували. Тому-то люди й не бачать, що вони — зайчики.

— Підберіть заголовок до цього тексту.

— Які почуття викликає текст?

— Хто вміє пускати сонячних зайчиків? Хто вас цього навчив?

6. Творча робота (за матеріалами вправи 35).

— Складіть і запишіть текст-міркування за поданим твердженням, доказом і висновком (*вправу бажано виконувати колективно*).

— Залишіть один рядок для заголовка.

7. Вправи для самостійної роботи (робочий зошит).

VI. Підсумок уроку.

— Які типи текстів ви вже вивчили?

— Чим особливий кожен тип тексту? Які його основні ознаки?

— Послухайте продовження гри-казки «А що ж далі?» і скажіть, до якого з трьох типів текстів найбільше підходить уривок, який я зараз зачитаю.

...Тим часом бідне Вовченя стояло серед моря і гірко плакало.

— Гей, мале! — лагідно промовив мудрий Червоний Сом. — Сльози не допоможуть. — Послухай: колись я чув, що Морське Страховисько нічого в світі не боїться, окрім... морських їжаків. Мерщій до них!..

Їжаків довго вмовляти не довелося. Незабаром золоте їжаче військо, наче триста колючих сонць, підкотилося до страшної печери. Та ба!.. Залізні двері було зачинено на закодований замок.

— Не журіться. Я знаю, що робити! — сказав морський Скат. Він заблимав своїми лампочками — блись-блись-блись — і... замок піддався. Двері зі скрипом відчинилися, і їжаки миттю увірвалися в печеру. Страховисько саме засинало під коліскову Риби-пили.

— Ой! — заревіло воно. — Ой-ой-йой! Хто насипав мені у постіль ко... ко... ко... колючок?!

— Не ко-кокай, ти ж не курка! — засміялися їжаки.

Страховисько розплющило очі й мало не вмерло з переляку:

— Ой! Мамо! Їжаки!.. Рятуйте!.. Здаюся! Ось ключі, тільки не коліть! Я боюся уколів!..

М. Луговик, І. Малкович. «Вовченятко, яке запливло далеко в море»

— Що найбільше вразило вас у цьому уривку?

— Які почуття викликав цей текст?

VII. Повідомлення домашнього завдання з попереднім інструктажем.

С. 20 — правило, с. 21 — вправа 36.

Дата

УРОК 10

Клас

Тема. Особливості текстів-описів. Мета цих текстів. (Вправи 37–41).

Мета. Закріпити знання учнів про текст-опис; вчити самостійно описувати живих істот, предмети, дії; розвивати спостережливість і збагачувати словниковий запас.

Додатковий

матеріал до уроку

Обладнання: куб з питаннями до теми, таблиця «Типи текстів», портрети знаменитих людей, фотопортрети учнів, таблиця «Словничок», чистий аркуш паперу, кольорові олівці.

Хід уроку

I. Організація класу.

II. Перевірка домашнього завдання.

1. Метод «Кубування».

На гранях куба записані питання на повторення теми попереднього уроку. Учні по черзі підкидають куб і відповідають на запитання.

- Які види текстів ви знаєте?
- Яка мета тексту-розповіді?
- З якою метою складають текст-опис?
- Яка мета тексту-міркування?
- Що таке тема тексту?
- Що таке мета тексту?

2. Запитання до домашньої вправи.

- До якого типу належить текст домашньої вправи? (*Текст-міркування.*)
- Про що розмірковується в тексті? (*Про найголовніше в житті.*)
- То який висновок можна зробити з усіх цих міркувань? (*Найголовніше в житті — праця, бо без праці не було б ні вугілля, на металу, ні хліба.*)
- А ще без праці не було б зошита, книжки, парку, красивого квітника, величавої затишної будови, а ще — не було б письменника, лікаря, інженера, пекаря, пожежника. Бо, якщо хочеш чогось досягти, щось мати, треба спочатку добре попрацювати.

А яка ваша найголовніша праця на сьогоднішній день? (*Добросовісне навчання.*)

- Як можна назвати слова *говорить, твердить, каже*? (*Синонімами.*)
- Підберіть синоніми до слова *працювати*.

III. Каліграфічна хвилинка.

1. Розгляд портретів знаменитих людей, фотопортретів учнів.

2. Каліграфічний запис у зошит слова *портрет*.

— Діти, слово *портрет* — це словникове слово. На яке питання воно відповідає?

- Якою частиною мови виражене? (*Іменником.*)
- Отже, запишемо в таблицю до іменників слово *портрет*.

Створювати портрети можуть художники-живописці, художники-графіки, фотохудожники, а також поети і письменники. Портрети, які пишуть художники, ми можемо побачити, а словесні портрети, які створюють поети і письменники, ми можемо прочитати або почути. Словесний портрет ще називають описом зовнішності людини.

IV. Сприймання і усвідомлення учнями нового матеріалу.

1. Ознайомлення з текстом-описом (за матеріалами вправи 37).

- а) Читання тексту, з'ясування значення невідомих слів.
- б) Підбір заголовка до тексту.
- в) З'ясування типу тексту і його мети (за допомогою таблиці «Типи текстів»).

Висновок. Це текст-опис. Його мета — описати зовнішність людини, тобто подати її словесний портрет.

2. Конкурс «Портрет на замовлення» (за матеріалами вправи 40).

Замовник — вчитель.

Вправу краще виконати на уроці. (*Час для виконання портрета — до 5 хв або вдома.*)

Виставити запропоновані учнями роботи, провести відбір найкращих.

Залучити до оцінювання вчителя образотворчого мистецтва.

Фізкультхвилинка.

3. Самостійна робота (за завданнями вправи 39) (виконується на окремому аркуші).

Скласти і записати текст-опис зовнішнього вигляду близької людини.

Вказівка. Можна створювати опис, опираючись на текст вправ 37, 38.

Роботи виконувати на окремих аркушах, які вчитель збирає для перевірки.

4. Проблемне завдання.

— Послухайте текст, підберіть до нього заголовки, визначте тип даного тексту, його тему і мету.

...Потім цей туман поволі розвіявся, і Веснянка побачив Країну Сонячних Зайчиків.

Хлопчикова здалося, що він потрапив у величезний незвичайний квітник.

Ніколи в житті він не бачив такої сили-силенної квітів одразу і таких різних. Та деінде це було й неможливо. Навіть у найбільшій оранжереї найкращого ботанічного саду. Тому що поряд з першими тендітними квітами весни — пролісками — тут росли пізні осінні айстри та хризантеми, що цвітуть аж до самих морозів.

Усі квіти, які тільки є в природі, квітували тут одночасно. Стрункі гордовиті іриси й сором'язлива матіола, що розгортає свої пелюстки й починає пахнути лише в темряві. Самозакохані нарциси та скромні чорнобривці. Розкішні ясно-червоні канни і непомітна кімнатна примула. Тендітна болотяна незабудка мружила свої голубі оченята поряд з мужнім едельвейсом, що живе високо в горах і не боїться ні вітру, ні холоду. Барвисті братки виглядали з-за пишних півоній, а садові ротики кумедно відкопильовали рожеві губи. І тихенько здригалися сріблясті дзвоники конвалій ...На перший погляд здавалося, що квіти ростуть тут безладно, як у лісі або в полі. Та коли Веснянка придивився, то побачив, що, переплітаючись між собою, квіти утворюють надзвичайно химерні будиночки — з вікнами, з дверима, з красивими ганочками та верандами. Саме в цих квіткових хатинках і жили сонячні зайчики.

В. Нестайко. «В Країні Сонячних Зайчиків»

Висновок. У текстах-описах змальовуються не тільки словесні портрети, а й описуються предмети і дії. Такі описи називають художніми.

Увага! Треба знати!

— Неабияку роль в озвученні будь-якого тексту має інтонація. Для тексту-розповіді характерний тон повідомлення, швидкий або повільний, з підвищеним або зниженим голосом. Опис відрізняється повільнішим темпом, більш одноманітним характером інтонації.

V. Осмислення, узагальнення і систематизація знань.

1. Конкурс діалогів (робота в групах, вправа 40).

2. Вправи для самостійної роботи (робочий зошит).

VI. Підсумок уроку.

— Діти, вже який урок поспіль ми завершуємо грою-казочкою «А що ж буде далі?». Зараз я знову прочитаю уривок, а ви поміркуйте, чи це зачин, основна частина, а може, кінцівка. Доведіть.

Отже, приготуйтеся уважно слухати. Попередній уривок закінчився тим, що морські їжаки врятували Вовка з печери Морського Страховиська.

...Їжаки розплутали Вовка і відчинили клітку з Морським Півником. Наступної миті Вовк ухопився за сомів вус і опинився біля Вовченятка.

— Таточку! — радісно вигукнуло мале і повисло у Вовка на шії.

Вовк сто разів усім подякував, а Півник заспівав про славних рятівників морських їжаків, які назавжди зачинили Страховисько у його ж печері. Це була перемога! А перемогу слід відсвяткувати. Усі друзі попливли до Театральної Галявини на веселий карнавал.

Вовк переодягся на короля, Дельфін — на водолаза, окунці — на морських янголів, а морські їжаки — на футбольні м'ячі.

Раптом з-за театру виринуло морське Страховисько.

— У-у-у-у-у! Я всіх вас розірву-у-у!.. — загукало воно.

Риби злякано відсахнулися, але наступної миті Страховисько зняло маску, і всі впізнали... Вовченятка. Ото було сміху!..

Морський Скот, неначе підводна електрична станція, освітлював собою всю Галявину. Музики теж були пречудові. Восьминіг із Крабом грали як цілий оркестр...

М. Луговик, І. Малкович. «Вовченятко, яке запливло далеко в море»

— Якщо вам запропонували б взяти участь у конкурсі-описі, кого з героїв цієї казки ви вибрали б для словесного опису?

VII. Повідомлення домашнього завдання з попереднім інструктажем.

С. 21 — правило, с. 22 — вправа 41.

Тема. Робота над удосконаленням власного тексту. Вправлення у порівнянні художніх та науково-популярних описів. Контрольна робота: складання діалогу. (Вправи 42–45).

Мета. Закріпити здобуті знання про будову тексту; виробляти вміння поліпшувати, вдосконалювати власний текст; порівнювати художні та науково-популярні описи; розвивати відчуття краси мовного слова.

Обладнання: картки-назви типів текстів, куб, картки для творчого списування.

Хід уроку

I. Організація класу.

II. Перевірка домашнього завдання.

Вправа-гра «Вибирай».

На дощці або на кожній парті — картки-назви типів текстів.

Розповідь

Опис

Міркування

- Виберіть тип тексту домашньої вправи. Доведіть свій вибір.
- Прочитайте записаний (вдосконалений) текст. Уточніть, які слова ви замінили у тексті.

III. Актуалізація опорних знань.

Вправа «Кубування».

- Що називається текстом?
- З яких частин складається текст?
- Які є типи текстів?
- Яке питання можна поставити до тексту-розповіді?
- Назвіть частини тексту-міркування.
- Що таке текст-опис?

IV. Повідомлення теми і завдань уроку.

- Сьогодні ми будемо вправлятися у правильному визначенні типів текстів, вдосконаленні власних текстів, будемо розрізняти їх за ознаками стилю (розмовний, науковий, художній, офіційно-діловий, публіцистичний).

V. Сприймання і усвідомлення учнями нового матеріалу.

1. Вправа-дослідження (вправа 42).

Словникова робота (з використанням таблиці «Словничок»).

Козуля (косуля, сарна) — дика коза.

- На які питання відповідають ці слова? (Хто?)
- Яка це частина мови? (Іменник, тому запишемо в колонку іменника.)
- Прочитайте текст і скажіть, чи є необхідність міняти абзаци місцями.

Доведіть свою думку.

- Які почуття викликає цей текст?
- Який це текст і до якого стилю належить? (Художній опис.)
- Яка орфограма у словах *великому*, *зеленому*, *пеньків*? Доведіть, що ці слова написані правильно.

2. Творче списування.

а) Читання.

На дощці записаний текст (або на індивідуальних картках).

Їжачок

Настала зима. Тепло й затишно їжачкові.

Та ось знайшов він собі кімнату у дуплі старої липи. Тепло там і сухо. Настала осінь. Падає жовте листя з дерев. Скоро й зима настане. Почав готуватись їжачок до зими. Пішов до лісу, наколов на свої голочки сухого листя. Приніс до своєї кімнатки, розіслав листя, стало ще тепліше.

У лісі жив їжачок.

— Прочитайте текст, подумайте, чи правильно розташовані в ньому абзаци. Який абзац слід переставити і куди?

б) Творче списування тексту.

— Спишіть текст, правильно розташовуючи абзаци.

в) Визначення типу тексту, його зачину, основної частини і кінцівки.

г) Творче завдання (усне).

— Якщо б вам запропонували удосконалити зачин і кінцівку, як би ви це зробили?

3. Вправа «Круглий стіл» (вправа 43).

Учні спочатку працюють у малих групах, а потім об'єднуються за «круглим столом» і висловлюють свої міркування.

— Прочитайте текст і з'ясуйте значення невідомих слів.

— Який це тип тексту?

— Сформулюйте його тему і головну думку.

— Попрацюйте в малих групах і побудуйте на основі цього тексту міркування «Чи можуть тварини спілкуватися?».

— Далі обговоріть цю тему за «круглим столом».

Фізкультхвилинка.

4. Вправа «Опрацюй і порівняй» (вправа 44).

— Прочитайте і з'ясуйте значення невідомих слів.

— Який з цих описів взято з енциклопедії (чи підручника), а який — зі збірки художніх творів?

— Порівняйте вживання прикметників у кожному з описів (де — в прямому, а де — в переносному значенні).

— Який із цих текстів збагачує знання, а який ще й пробуджує почуття? Чому?

5. Вправа «Перевір себе».

— Уважно послухайте текст, визначте його тип, тему і мету.

— Назвіть зачин і кінцівку. Спробуйте удосконалити їх. *(Підвести учнів до думки про довершеність високохудожніх творів, які не потребують удосконалення.)*

...Веснянка здивувався — невже казкові герої теж вчать в школі? Та виявляється, в Палаці Чарівних Казок була спеціальна школа, де вчилися казкові діти. Їх учили там, як поводитися в різних казкових випадках. Ілля Муромець та Котигорошко викладали силу і хоробрість. Іванко-дурник був учителем розуму та кмітливості. Капітан Врунгель — викладачем навігації, тобто науки капітанів — як водити в морі кораблі. Доброті навчала стара чарівниця з казки «Попелюшка». А сама Попелюшка показувала, як найкраще господарювати. Спортивними заняттями керував гімнаст Тібул з казки про Трьох Товстунів.

Було ще багато інших спеціальних наук, які необхідно було знати маленьким казковим героям. І треба сказати, вчилися вони всі на «відмінно». Двієчників серед них не було.

В. Нестайко. «В Країні Сонячних Зайчиків»

VI. Осмислення, узагальнення і систематизація знань.

1. Вправи для самостійної роботи (робочий зошит).

2. Контрольна робота. Діалог.

а) Мозковий штурм «Складаємо діалог».

б) Робота над діалогами.

Теми для діалогів.

- У книжковому магазині.
- Розмова по телефону (Виклик лікаря).
- Краплинка і травинка.
- Мої канікули.
- Знайомство.
- Новорічне свято (Колядування, Вертеп).

- На прогулянці в парку.
- На лижах (ковзанах, санках).
- Подорож весняної краплини.
- Зустріч із Феєю.
- Бесіда з татом.
- Метелик і Квіточка.
- Будяк і Троянда.

Інформація для вчителя

Рівень сформованості діалогічного мовлення в 2–4 класах рекомендується перевіряти у першому семестрі.

Перевіряються вміння: складати діалог на задану тему, використовувати формули мовленнєвого етикету, дотримуватись правил спілкування, норм літературної мови.

Обсяги утворених діалогів повинні відповідати нормам: у 2-му класі — 3–4 репліки на двох учасників розмови, в 3-му класі — 4–5 реплік, у 4-му класі — 5–6 реплік.

Уміння вести діалог оцінюється відповідно до наказу Міністерства освіти і науки від 21.08.2013 р. № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти».

VII. Підсумок уроку.

— Рубрика «А що ж буде далі?». Уважно послухайте і скажіть, чи не хотіли б ви вдосконалити цей текст і як саме.

...Тільки-но закінчився карнавал, як море враз затремтіло, завирувало і взялося тисячами каламутних бульок. Риби злякано кинулися хто куди, а Вовченя вхопилося за Вовка і прикинулося камінчиком.

Став прикидатися камінчиком і Вовк, але камінчик з нього не дуже й виходив, бо скидався він таки на гарну каменюку. Добре, що Медуза встигла накрити його своєю парасолькою — дуже вчасно, бо тієї ж миті над самісінькою медузою промайнули здоровенні Акули. На щастя, вони кудись поспішали, тому нікого не помітили.

А тоді настав час прощатися.

— Вовчику і Вовченятко, не забувайте нас! Припливайте знову! — тоненько квилили рибки і махали їм услід своїми різнокольоровими плавничками.

А Морський Півник наздогнав вовчиків і подарував їм дві справжні морські перлини!..

Незабаром Вовк із синочком уже стояли на березі.

— Що я бачу! Що я бачу! — раптом вигукнуло Вовченя і показало лапкою на море.

Недалеко від берега повільно й гордо пропливав велетенський Кит. Він випустив такий високий фонтан, що здалося, ніби над маленьким острівцем прошуміла справжня гроза.

— О-о, це найцікавіший день у моєму житті! — сказало Вовченятко.

— О-хо-хо! — зітхнув Вовк. — Чесно кажучи, в моєму також.

М. Луговик, І. Малкович. «Вовченятко, яке запливло далеко в море»

VIII. Повідомлення домашнього завдання з попереднім інструктажем.

С. 25 — вправа 45.

Дата

УРОК 12

Клас

Тема. Вправління у написанні замітки до газети, листів (коментованих або індивідуальних). (Вправи 46–49).

Мета. Вчити учнів вдало добирати матеріал та писати замітки до газети; складати листи (колективні та індивідуальні).

Додатковий

матеріал до уроку

Обладнання: таблиця-ватман «Словничок», книжка М. Луговик, І. Малковича «Вовченятко, яке заплило далеко в море» (видавництво А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА), газета, чисті аркуші.

Хід уроку

I. Організація класу.

II. Перевірка домашнього завдання.

Вправа «Крісло автора».

Учні зачитують твори за опорними словами і власними спостереженнями.

III. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Складання асоціативного куща до слова *газета*.

2. Мозковий штурм.

— Навіщо людині газети?

3. Словникова робота.

Газета, часопис — періодичне, переважно щоденне (щоденник, тижневик, місячник, кварталник) друковане на великих аркушах паперу видання, яке містить різноманітні матеріали про поточні події суспільно-політичного, культурного та економічного життя.

Газета для людини, що вікно для хатини (українське прислів'я).

IV. Повідомлення теми і завдань уроку.

— Сьогодні на уроці ми будемо вчитись писати замітку до газети.

1. Каліграфічна хвилинка.

Дд до оп пис допис

2. Словникова робота.

Дописом ще називають замітку до газети.

V. Сприймання і усвідомлення учнями нового матеріалу.

1. Ознайомлення із заміткою до газети (за матеріалами вправи 46).

— Прочитайте замітку до газети і з'ясуйте значення невідомих слів.

— Зверніть увагу! Замітка має заголовок, наприкінці вказаний її автор.

— Яку інформацію несе цей текст?

Проблемне запитання.

— Чи хотілось би вам побувати дописувачем до газети, а в майбутньому, можливо, й журналістом? Спробуйте це зараз.

2. Вправа «Проба пера» (вправа 47).

Ця робота носить навчальний характер, але варто виконувати її на окремих аркушах паперу, які вчитель збере після уроку, творчо опрацює і як результат — видасть шкільну газету з окремими замітками учнів.

Пам'ятка написання замітки до газети

1. Обери тему, добери влучний заголовок.
2. Обдумай зміст замітки.
3. Дотримуйся послідовного викладення думок (запиши послідовність подій спочатку на чернетці).
4. Нову думку починай писати з абзацу.
5. Унікай повторів, використувуй художні засоби.
6. Не забувай вказати автора (підпиши замітку).
7. Перевір написане.

3. Рубрика «Слово про слово».

Журналіст — літературний працівник газет, журналів, радіо чи телебачення.

Чернетка — чорновий, невідредагований текст, рукопис.

Дописувач (кореспондент) — співробітник газети, журналу, що надсилає статті чи повідомлення про що-небудь з місця подій.

4. Хвилинка спілкування на тему «Спілкування в інтернеті».

Фізкультхвилинка.

5. Колективне виконання вправи 48.

- а) Словникова робота з використанням таблиці «Словничок».
— Прочитайте.
Вчора (учора)
— На які питання відповідають ці слова? (*Коли?*)
— Ми ще не вивчали частини мови, яка відповідає на питання *коли?*, отже, запишемо їх у четверту колонку таблиці.
- б) Вправа «Пригадаймо».
— Пригадайте схему будови листа.

Будова листа

Початок	звертання до того, кому адресований лист
Основна частина	зміст листа (викладення інформації, подій)
Кінцівка	слова ввічливості (прощання, побажання)
Дата, підпис	

- в) Вправа «Відверта розмова».
— Хто з вас уже писав листи? Кому вони були адресовані?
— Як ви надсилали свого листа?
— Чи всім можна надіслати електронного листа?
— Чи знаєте ви людей, які надсилають листи в конвертах?
— Якому листові від рідної дитини надає перевагу мама — звичайному чи електронному? А бабуся? Чому?
- г) Самостійне складання листа з використанням чернетки (вправа 48, завдання 3).

VI. Осмислення, узагальнення і систематизація знань.

1. Вправа «Поміркуй і обери» (вправа 49).

- Які асоціації викликає у вас ілюстрація?
- Чи знаєте ви правила користування комп'ютером для школярів?
- Чи ретельно їх виконуєте?
- У якій частині тексту використовуєте запропоноване речення (*завдання 2*)?

2. Вправи для самостійної роботи (робочий зошит).

VII. Підсумок уроку.

- Діти, сьогодні ми завершили вивчати велику тему «Текст». То що таке текст?
- Які найголовніші ознаки тексту?
- Які бувають тексти?
- З яких частин складається текст?
- Як уникнути у тексті одних і тих самих слів?

— Діти, впродовж усієї теми «Текст» кожен урок рідної мови завершувався грою-казочкою «А що ж далі?». Сьогодні ця гра-казочка завершується. Отже, слухайте!

...Тільки-но вляглися хвилі, що їх розгойдав Кит, Вовк повитягав з моря обидві драбини і підійшов до Мавпочки.

— Дякую тобі, Мавпочко, — сказав він і простягнув їй перлину.

Мавпочка з радістю тричі підстрибнула, спробувала перлину на зуб, потерла лапкою між вушками, а тоді вискочила на пальму і зірвала для вовчиків дві найбільші в'язки бананів.

А коли сонце почало ховатися за край неба, Вовченятко з Вовком востаннє підійшли до моря.

— Море, прощай! — сумно мовило Вовченя і кинуло у воду копієчку. — Ми незабаром повернемось!

— До зустрічі, море! — пробасував Вовк і теж кинув монетку.

Адже якщо на прощання кинути в море монетку, то якогось дня ти обов'язково повернешся до нього знову. Навіть коли воно тобі тільки наснилося.

М. Луговик, І. Малкович. «Вовченятко, яке запливло далеко в море»

— Ось і казочці кінець, а хто слухав — молодець!

Ця книга народилась з казочки шестирічної дівчинки Марійки Луговик. Марійчин тато розповів казочку письменнику-видавцеві Івану Малковичу, який трішки дописав цю казочку, запропонував художникові зробити фантастичні ілюстрації — і вийшла така чудова книжечка.

Діти, чи сподобалась вам казочка про пустотливе Вовченятко?

— А читала я вам цю історію, щоб ви зрозуміли, що навіть мала дитина може складати цікаві історії. А ви вже багато знаєте про текст, його будову, що таке діалог. І якщо відчуваєте в собі сили і маєте бажання, пробуйте писати казочки. А я точно знаю, що ніяка праця в ліс не йде, а винагороджує людину. Успіхів вам!

VIII. Повідомлення домашнього завдання з попереднім інструктажем.

С. 27, вправа 49 (завдання 3), запитання і завдання для повторення.